

Милица Радовић Тешић

О ЛИНГВИСТИЧКИМ САСТАНЦИМА У ИНСТИТУТУ
ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК САНУ (од 24. 10. 1952. до 12. 5. 1958. године)

Према рукописним записничким белешкама записаним у свесци формата 25 X 34,5 цм, са дебелим платненим корицама (коју смо при сељењу Института за српски језик из Академијине зграде у Кнез Михаиловој 35 у зграду у улици Ђуре Јакшића 9, где се део Института који израђује Академијин вишетомни речник и сада налази нашили у старом орману собе у којој сам тада радила) – у Институту се одржавала у назначеном периоду (од 1952. до 1958) трибина под називом *Лингвистички састанци*.¹ Записници су уредно вођени, претпостављамо да су накнадно преписивани једном руком; у највећем броју случајева водила их је (и потом, вероватно, уредно и читко све преписивала) Ирена Грицкат, чији потпис стоји на крају већине записника. У само три случаја, записник су водили: Павле Ивић (1), Милка Ивић (1) те Берислав Николић и Петар Сладојевић заједно (1)².

На основу записничких белешки сумирамо – одржано је укупно 13 лингвистичких састанака на којима је прочитано тринаест различитих

¹ На првом листу свеске стоји наслов: *Записник лингвистичких састанака при Институту за српски језик Српске академије наука*. Свеска нема инвентарски број нити печат Института.

² Да је све записнике накнадно преписивала И. Грицкат, закључујемо из два разлога. На рукопису нема исправки, скраћивања, недовршености и сл. (што по правилу прати изравна записивања – то знају сви који су било када водили записничке белешке). По читкости рукописа и садржају текста можемо претпоставити да је текст реферата претходно можда и ауторизован. Рукопис (писан мастилом различитих нијанси плаве, црне или зелене боје) припада И. Грицкат, дугогодишњем уреднику и редактору Речника САНУ, иза које су остали многи њени рукописи на обрађивачким и редакторским лексикографским текстовима, па га није тешко препознати. У то време, а и дуго после тога, заправо све до осме деценије 20. века речнички текст се писао графитном оловком, а тек у деветој деценији су сви сарадници добили мале ћириличке писаће машине („Olimpia”), да би од 2003. и те машине биле замењене компјутерима.

тема. Сваку тему је пратила озбиљна дискусија. Састанци су имали дневни ред.

Највише предавања (3) одржао је Александар Белић, затим Павле Ивић – 2, а сви остали по једно: Милка Ивић, Ирена Грицкат, Тодор Маневић, Петар Сладојевић, Наталија Радошевић, Јован Радуловић, Михаило Стевановић и Митар Пешикан.

Из прочитаних записника читалац ће стећи утисак о стању и атмосфери која је владала у српској лингвистици у раним шездесетим годинама 20. века, у време када је Београд био и једини србистички центар (са Катедром за српски језик на Филолошком факултету и Институтом за српски језик САНУ, који је основан 1947).³ Осим тема које су обрађиване (1. тачка дневног реда), нарочито је била интересантна *дискусија* која је вођена увек као 2. тачка дневног реда.

У овом прилогу издвојићемо оне елементе из ових записника које сматрамо интересантним и за наше време. Већ на први поглед може се приметити да су неке теме настале пре или после објављених чланака наших лингвиста, али би се тај податак морао понаособ утврђивати на основу библиографских података, што ми овом приликом углавном нисмо чинили.

Подносилац **првог** предавања *О значају језичког осећања за вршење синхроничне језичке анализе* (24. 10. 1952) био је проф. Александар Белић (тадашњи директор Института). Ево шта је рекао на почетку: „Отварајући лингвистичке састанке изражавам наду да ће њихов рад уродити добрим плодовима. Ми смо се досад састајали ретко; а за нас је од велике важности да измењујемо мисли, нарочито о новим правцима у лингвистици. Данас, нарочито у Америци, има лингвистичких праваца који се потиру с правцима у Европи; америчка наука заузима према европској надмен став, иако је поникла из европске основе. Од научног живота у другим словенским земљама ми смо нажалост отсечени, и само понешто сазнајемо о њему. Тако сам ја добио од Куриловича велику студију о индоевропској акцентуацији и словенској акцентуацији као њеном саставном делу; то је област важна за нас, а постављена је на сасвим нову базу. И у СССР има извесног научног рада, о којем ћемо исто тако саопштати.”

Ово је био увод у Лингвистичке састанке. Ако бисмо издвојили кључне области које су доминирале у најави – оне су свакако: правци у лингвистици; размена лингвистичких ставова и мишљења; нека темељна

³ Новосадска катедра за српски и јужнословенске језике основана је на Филозофском факултету крајем 1954. године.

граматичка питања српског језика, стање лингвистичке науке, посебно славистике, у свету (Америка, Европа, Совјетски Савез) итд.

Потом Белић прелази на (нама из његове библиографије) познату тему о *језичком осећању*. Општи закључак који би се могао извући из његова излагања, са много конкретних примера, може се свести на то да Белић у *језичко осећање* укључује дијахрони (да не кажемо етимолошки) аспект речи у случајевима кад се у савременом језику „губи” веза са настанком речи. Реферат је дат на 7, а дискусија на 8,5 страна.

Каква је дискусија вођена у вези са првим Белићевим излагањем? Дискутантани су били, осим А. Белића као подносиоца реферата (који је имао „реплике” на све коментаре) – М. Ивић⁴, Р. Алексић, К. Тарановски, П. Сланкаменац, М. Будимир. Учесници дискусије, од којих су неки у више наврата узимали реч, постављали су питања или коментарисали Белићева лингвистичка гледишта. Илустрације ради, издвојићемо само неке. На пример, прва у дискусији је била М. Ивић, која је између осталог рекла: „Сматрам да је у излагању било две тезе: прво, метод, који захтева да се при испитивању држимо материјала – а то је данас, у ери структурализма, врло значајно ... Друго јесте схватање о општем делу речи. Оно што смо чули јесте продубљивање науке о грађењу речи. Досад су се проучавале само морфолошке промене, а сада се морфологији даје семантичка подлога. Умесно је заменити традиционални термин корен термином општи део, јер тако захтева синхронично посматрање.” Р. Алексић: „Може ли бити схватање општег дела [изведених речи] ако постоји само једна изведена реч? Како ту издвојити општи део од наставка?” М. Будимир: „Између наставака флексије и наставака за грађење речи постоји есенцијална разлика.” Дискутовало се даље о општем делу и полисемији наставака (-ак, -ач, -ик и др.).

Други лингвистички састанак одржан је петнаест дана касније 10. 11. 1952. Референт је био Павле Ивић: *О неким питањима наше историјске⁵ дијалектологије*. Проблем који Ивић истиче у овом реферату – колебања у рефлексима јата – разматран је и много година касније, такорећи до данашњих дана, када је та појава у српској дијалектологији названа тзв. *незамењено јат*. „Историска дијалектологија нашег језика” – вели он

⁴ Да се подсетимо: М. Ивић има тада 28 година, а Белић је на врхунцу каријере, има 76 година; после тога је живео још 8 година.

⁵ У рукопису Записника примењиван је Белићев правопис српског језика па се овај придев појављује у облику без *ј* – *историске*. Иначе, ову тему Ивић је интегрално обрадио две-три године касније у чланку под скоро истим насловом *О неким проблемима наше историјске дијалектологије*, Јужнословенски филолог XXI, 1–4, Београд, 1955–1956, 97–129.

– „има у знатној мери специфичне задатке који произилазе из чињенице да велики део наше територије прекрива метанастаназичка област. Из тога излази двоструки проблем: како су настали постојећи дијалекти и како су изгледали супстратски који су ишчезли пред таласом новог живља ... За решење једног од највећих проблема, онога о старим дијалектима северне Србије и суседних области, драгоцен материјал пружа говор галипољских исељеника који показују да су икавизми карактеристични за говоре ових крајева постојали још пре сеоба и шта више пре замене *јат*-а у њима.”⁶

У дискусији, која се односила превасходно на проблем колебања у рефлексима *јата* (*e/u*; *u* и однос *u* : *e*) учествовали су Берислав Николић, Тодор Маневић, А. Белић и аутор реферата П. Ивић. Неки конкретни и још тада јасно формулисани Ивићев ставови у вези са проблемима историјске дијалектологије свакако су имали зачетак на овом лингвистичком састанку. Коментаре на њих су давала сва три учесника у дискусији. За дијалектологе би и данас ова дискусија могла бити занимљива, посебно са гледишта тумачења једне научне чињенице.

Трећи лингвистички састанак одржан је 2. 12. 1952. године, а референткиња је била Милка Ивић: *О проблему надежне системе у савременој лингвистици.*⁷ Она је истакла: „Пошто су дискусији о падежима дали интензитет у последње време структуралисти, првенствено идеолози структуралистичког правца Хјелмслев и Јакопсон, то се излагање спорних проблема заснива на тумачењу идеја које они заступају и на давању критичке оцене о њима.” Будући да је истакла основна питања и циљеве ове проблематике који су за дискусију, она резолутно истиче да поред несумњивих заслуга структуралиста њихова „основна грешка је у погрешном методу који су изабрали”. Стога каже: „Идеје које им супрот-

⁶ Расправу *О говору Галипољских Срба* Ивић је објавио у Српском дијалектолошком зборнику XII, САНУ, Београд, 1957, али је истраживања Галипољских Срба свакако већ био обавио знатно раније. Према *Библиографији радова Павла Ивића*, коју је прецизно урадио М. Радовановић (Зборник Матице српске за филологију и лингвистику, XXVII–XXVIII) сазнајемо да је први кратак Извештај о испитивању говора галипољских насељеника у Пехчеву у Македонији, Ивић објавио у Гласнику САН, II, 1950, 314–315, а други Извештај о продужењу испитивања говора Галипољских Срба, годину дана касније – Гласник САН, II, 1951.

⁷ Комплетан рад са незнатно измењеним насловом *О проблему надежне системе у вези са савременим схватањима у лингвистичкој науци* М. Ивић је објавила ускоро (1953–1954) у Јужнословенском филологу, XX, 1–4, 191–211.

стављам јесу схватања изграђена у духу Белићеве школе.”⁸ У реферату је даље дат приказ структуралистичког учења о падежима и његова критичка оцена. У Записнику је наглашено и да је цео један одељак реферата био посвећен „разматрању природе предикативног номинатива и његовом односу према субјектном номинативу”.

На овом лингвистичком састанку у дискусији су учествовали: И. Грицкат, Милош Московљевић, Олга Банковић, А. Белић. Најдуже коментаре је имала И. Грицкат – неки су се тицали структурализма уопште (нпр. „структурализам пати од једне опасне болести – од повођења за оним што човеку намеће чиста логика, као и савремена логистика која влада у свету, а која се састоји у томе да се сва наука сведе на математику као највиши ступањ логике. Међутим у структурализму се осећа недостатак лингвистике, лингвистичких навика”), а други део се односио на само излагање М. Ивић и њене идеје, посебно излагање о двама врстама номинатива. Белић је такође коментарисао неке ставове структуралиста који, подржавајући систем, не признају реченицу и синтагму. С тим у вези су била и његова запажања о синкретизму падежа – морфолошком и семантичком. Он је истакао да данас готово сваки падеж има сва значења, па се може говорити о хомонимичним појавама. То показује, сматра Белић, огроман значај синтагме. „Имам да приметим још једну ствар: Јакопсон је заслужио већу критику, јер је оне методе које су применљиве на проучавање фонема пренео на проучавање синтаксе, што је скроз погрешно”. Тако је дискусију закључио Белић.

На **четвртом** лингвистичком састанку референт је био опет А. Белић: *О префиксима и наставцима (у вези са ранијим излагањем о општем делу)*. То је заправо био наставак његова излагања о значају језичког осећања за језичку анализу, што је и сам навео на почетку излагања. Пажња је овде била усмерена на питање како у нашој свести (тј. свести говорника српског језика) живе заједнички делови појединих речи па је поставио питање „шта представљају префикси и наставци у нашем мишљењу”.⁹ Нешто о овоме претходно је објављено у Јужнословенском филологу (нпр. да значење префикса *из* није *ex* у везама *изнад*, *испред*, *испод*). Белићева запажања у вези са различитим значењима префикса поткрепљена су са доста примера глагола и придева из српског језика.¹⁰

⁸ Ток Лингвистичких састанака заиста потврђује да је термин *Белићева школа* имао чврсте основе и у славистичком свету био познат и признат.

⁹ Ово је, чини нам се, и данас једно од стожерних питања функционисања творбеног језичког система.

¹⁰ Отуда вероватно и пракса у Речнику САНУ да се значења префикса дају не само у оквиру појединих одредница (као значење речи) него и посебно, из-

У реферату се даље говори и о *депрефиксацији* (што је Вајан назвао *депревербација*) и о (не)самосталности префикса. Белић сматра да се префикси осећају („сазнају“) као аутономни делови у говору, али да се граматички не сматрају као засебне речи. Стога он вели да је грешио „ингениозни научник – Шахматов“ који је префиксе издвајао као посебну врсту речи. „Значај ових појава лежи у томе што се оне одигравају у нашој свести ... али се не употребљавају самостално, те немају право на назив врсте речи. За то би било потребно да имају посебан облик, функцију и значење“, истиче Белић. У реферату се још говори о значењима и несамосталности наставака, што је Белићев термин за суфиксе (*-ач*, *-ите*, *-ота* итд.) који уносе детерминацију при различитим механизмима образовања речи.

У дискусији су учествовали: М. Московљевић (придружио се мишљењу Шахматова), Наталија Радошевић (мисли да на плану акустичке слике наставак, тј. суфикс, нпр. *-ач* добија своју нијансу значења), Љубомир Матић (одсуство осећања за суфиксе може се приметити код неких нових речи, нпр. *радијалка*), П. Сланкаменац и референт.

У 1952. години одржан је **пети** лингвистички састанак (26. 12. 1952) на коме је реферат поднела Ирена Грицкат: *Приказ и оцена Серенсенове студије о словенском виду и временима*.¹¹ Реч је о књизи Ханса Кристијана Серенсена *Aspect et temps en slave* која о словенском виду и временима расправља служећи се структуралистичким методама. Приказ је био јасан и изнете су основне карактеристике студије која је рађена по угледу на Хјелмслевљево. „Писац прилази чењеницама на нов, модеран начин, али не открива ниједан нов детаљ који би могао бити од интереса за лингвистику. Маса условних назива и веома апстрактних интелектуалних операција, често неадекватних језичкој грађи које се тичу, отежавају разумевање и компликују питања без икакве потребе ... треба истаћи да је примену структуралистичких схватања на словенску глаголску проблематику спровео савесно и доследно.“

У дискусији су учествовали А. Белић, М. Ивић, Т. Маневић, проф. Шкерљ¹², М. Лалевић и И. Грицкат. Највише коментара (и примедба)

двојено. Грађа за то је данас употпуњена и лако доступна, што у време Белићева реферисања није био случај јер ни I књига Академијина речника није била изашла. Подсећамо да смо у то време имали само Вуков Српски рјечник.

¹¹ Пет лингвистичких састанака у 1952. години сведочи о полету и великој стваралачкој енергији која је захватила у послератном периоду српску лингвистичку науку.

¹² У записнику нема имена проф. Шкерља. Претпостављамо да је реч о Станку Шкерљу, романисти, који је једно време као професор радио у Београду, а потом у Љубљани.

на Серенсенову студију имао је Белић, који је истакао да су Данци, на челу са Хјелмслевом, са одушевљењем прихватили прашку школу која је Сосирове принципе применила на проучавање гласова и тако засновала фонологију. Он похваљује њихово откривање система у језику, али сматра да опис тог система није довољан и за објашњавање. Ево неколико његових ставова: „О Серенсеновој књизи треба рећи да она уопште не показује да он влада материјалом ... Његово излагање одликује се произвољношћу и симплификацијом ... Структурализам је привремен правац осуђен на пропаст као и многи други.” Даље су учесници у дискусији (М. Ивић, Грицкат, Белић, Маневић, Шкерљ, Лалевић) расправљали о дометима структуралистичког правца у Америци, Европи, Русији и у нашој средини. Овај записник је водио П. Ивић.

Колико су наши водећи лингвисти тих поратних година са полетом пратили развој славистике, показује нам и **шести** лингвистички састанак (одржан 6. 3. 1953. године). Референт је био Тодор С. Маневић: *Најновије граматике македонског језика (Ланта и Конеског)*.

Т. Маневић, професор Више педагошке школе у Београду, реферисао је о двама граматикама македонског књижевног језика које су 1952. изашле у Скопљу. Аутор једне граматике на енглеском језику (са 80 страница текстова из македонске прозе и македонско-енглеским речником са 7000 речи) је Ногасе G. Lunt са Харвардског универзитета. Другу граматику на македонском (без морфологије, а са историјатом борбе за македонски књижевни језик, фонетско-ортографском нормом и акцентом) написао је Блаже Конески. Референт је дао детаљан приказ обе граматике са доста критичких примедба на нека решења или пропусте. У опширној дискусији учествовали су: Белић, П. Ивић и Маневић. Расправљало се о више интересантних проблема везаних за питања која се тичу македонског језика, посебно о историјату језичких појава, које у то време у науци још нису биле решене. Ивић је у коментару истакао да Лантову граматику треба посматрати „као чисто дескриптивни уџбеник ... Његов циљ је био скроман – да напише само уџбеник, а не историску граматику. Кад странац пише граматику, то уноси методско освежење, кидање традиције домаћих теоретичара.”

Седми лингвистички састанак, одржан 20. 3. 1953. године, имао је тему *О имперфекту у српском језику*, а референт је био Петар Сладојевић. За овај реферат је занимљиво то што није читан него је Сладојевић имао усмено предавање тако да се садржај (како је касније Белић нагласио) могао боље пратити. Неколико ствари је истакнуто у предавању: да се имперфекат употребљава за доживљену радњу; да имперфекат значи неограничену трајну радњу, у чему се разликује у односу на аорист од

трајних глагола; да се имперфекат може јавити и у индикативу; референт сумња да у имперфекту има значења појачане трајности и не осећа ни специјалну нијансу паралелности. Губљење имперфекта Сладојевић тумачи тиме што има много више недоживљене прошлости него доживљене.

У прилично живој дискусији су учествовали А. Белић, П. Ивић, М. Московљевић, М. Ђурић, Р. Алексић, Т. Маневић и М. Станић. Говорило се о могућностима замене перфектом те о (различитом) језичком осећању за доживљеност имперфекта.

Павле Ивић је на **осмом** лингвистичком састанку (19. 5. 1953) поднео реферат: *Систем значења претериталних времена у говору Галипољских Срба*.¹³ У реферату је нагласио да велика архаичност једног локалног говора какав је галипољски, пружа могућност за реконструкцију старијег стања у српским дијалектима. Говорио је о имперфекту, аористу, перфекту и с тим у вези о појмовима доживљености/недоживљености, резултативности и другим семантичким обележјима која су се доцнијом еволуцијом мењала.

У дискусији су учествовали А. Белић, Т. Маневић, Асим Пецо, Миливој Павловић, П. Сладојевић и референт П. Ивић. Расправа се кретала управо око појмова доживљености и недоживљености, а с тим у вези је речено да се оквири индикатива и релатива губе као релевантни, што је (по Ивићу и Маневићу) резултат утицаја турског језика. Речено је даље у дискусији да те појаве има и у македонском (А. Белић), цинцарском (М. Павловић), па и у црногорским говорима (П. Сладојевић) и херцеговачким (А. Пецо). Записник је водила М. Ивић.

Девети лингвистички састанак одржан је десет месеци касније 26. 3. 1954. године. Реферат је поднео А. Белић: *О падежној системи*. Он је показао основне особине падежног система српског језика имајући у виду, наравно, зависне падеже, али је говорио и о падежима у другим језицима. „Неки научници покушавају да даду број могућих падежа и дошли су до цифре 216, мада реализованих падежних значења нема више од 50 ... Носилац падежног значења је синтагма”. У том смислу Белић је представио своју општелингвистичку теорију о падежима и значају синтагме, узимајући у обзир различите односе између именица и других речи у реченици и начине исказивања тих односа у различитим језицима, не само српском. Било је речи и о суплетивизму падежа, улози предлога, прилога, партикула, а нешто више о Шпехтовом учењу, које је у неким

¹³ Овај рад је објављен под сличним насловом: *Систем значења основних претериталних времена у говору Галипољских Срба*, Јужнословенски филолог, XX, 1–4, Београд, 1953–1954, 229–262.

елементима блиско Белићевом као и о теоријама неких других европских лингвиста (Хјелмслев, Хумболт и др.).

У дискусији су учествовали: М. Будимир, М. Ђурић, Мирослав Марковић и А. Белић.

На десетом лингвистичком састанку (12. 4. 1954) реферисала је Наталија Радошевић: *Погрешне репродукције при учењу језика сродних матерњем*. У реферату су истакнуте околности у којима говорник српског језика прави грешке при учењу сродних језика, најчешће руског. У комплексу узрока који воде ка погрешној репродукцији неких језичких израза страног језика сродног матерњем истиче се „унутрашњи однос значења, гласовна слика и интонација одговарајућег српског израза”. Узроци ових грешака крију се и у самим особинама страног језика које подстичу уопштавање, па се употреба која нема ослоња у језичком осећању неправилно проширује. Наводе се примери појава које су уочене при учењу руског језика. Врло су честе грешке код заменичких облика.

У дискусији су учествовали А. Белић, И. Грицкат, Илија Мамузић, проф. Р. де Бреј, Петар Ђорђевић и Н. Радошевић. Пошто је Белић предавање из области билингвизма оценио као интересантно „по својој новини”, И. Грицкат је скренула пажњу још на неке примере погрешних превода (са руског на српски) и разлоге због чега до њих долази. Р. де Бреј је навео типове грешака које чине Енглези учећи руски језик. А. Белић сматра да би се ова питања могла испитати детаљно и систематисати. Навео је пример Америке где је „израђен албум најчешће употребљаваних речи у руском језику, за наставнике руског језика по колеџима”. Било је још неколико корисних предлога (нпр. да се језик Саве Текелије проучи у смислу применљивости ове проблематике на славеносрпски језик јер, како је навео Белић у „писму упућеном Матици српској [у тексту: Српској] види се његов труд да се изражава тим специјалним језиком”.

Следећи **једанаести** лингвистички састанак одржан је 13. 4. 1956. године. Предавање са насловом *Погледи Љубомира Недића на наш књижевни језик и правопис* поднео је Јован Радуловић. Предавање је засновано не само на Недићевим објављеним чланцима о језику и правопису него и на једном дужем његовом необјављеном чланку. Показано је Недићево широко интересовање за књижевни језик, стил и правопис. Залагао се за логичку интерпункцију, иако је био немачки ђак. Водио је полемику са неким филолозима и залагао се да о језику треба да расправљају и књижевници, јер језик припада заједници, народу. Предавач сматра да је Скерлић Недића неправедно назвао „интелигентним дилетантом” и није му помињао заслуге на унапређивању књижевног језика, иако се

сам наслањао на Недића као стилисту који је важио као један од оснивача београдског стила.

У дискусији су учествовали: А. Белић, М. Ибровац, Н. Половина, Б. Ковачевић. Дискусија је била врло жива и конкретна. Доста се расправљало о београдском стилу за који је Белић рекао: „Београдски стил је иначе привлачан, саграђен је на бази народног језика који се већ употребљава као књижевни. У Београду се наш књижевни језик развијао сасвим слободно на народној основи, и њега су прихватили писци који су долазили из разних крајева”. Као представници београдског стила у дискусији су помињани, осим Недића, још Богдан Поповић, Слободан Јовановић, Јован Скерлић¹⁴. Расправљало се још о утицају француског и немачког израза у српској књижевности. Мишљења о Недићевој улози у развоју књижевног израза била су подељена; највише замерки на његове ставове имао је управо А. Белић („Недић је био логичар без духа и полета; Недић је био мало анахроничан испитивач језичких појава... Цео његов начин мишљења био је мало ретроградан.”). Овај записник су водили Б. Николић и Петар Сладојевић.

До следећег, **дванаестог** лингвистичког састанка (5. 4. 1957) прошла је година дана. Предавање *О аористу* одржао је М. Стевановић. Он се осврнуо на један чланак П. Сладојевића¹⁵ у коме П. С. тврди да се његови погледи разликују од претходних мишљења Стојићевића и Вуковића, а заправо су слични. Њихов начин одређивања индикатива, релатива и модуса није исправан, сматра Стевановић. Сладојевић истиче у аористу значење доживљености, али не и скоре прошлости о чему говори Белић („скоро извршење радње”). У индикативу је „радња аористова ‘сада’ извршена ... а уколико има случајева да аорист значи удаљенију прошлост, то је релативна употреба”, записани су у Записнику Стевановићеви ставови. Говорио је такође о „доживљености”, па он сматра да није свака радња изречена аористом доживљена радња. Осим тога, треба разликовати индикативни и релативни аорист.

¹⁴ За носиоце београдског стила Белић је, према овом записнику, сликовито рекао: „Ја сам поредио језик Богдана Поповића са вештачким гајењем цвећа. Он је увек одабирао речи. С друге стране, Слободан Јовановић се може поредити, у погледу језика, с пољским цвећем. За Скерлића се може рећи да је имао огроман ритам у језику; било је то као ваљак који је за собом остављао читав ћилим. Поредио сам га са Мусоргским у руској музици. А Недић је био логичар без духа и полета... он је умео само да начне, покренуо је масу питања, и по томе је био интересантна појава”.

¹⁵ Уп. П. Сладојевић, „О значењу аориста у српскохрватском језику”, *Јужнословенски филолог*, књ. XXI, св. 1–4, Београд, 1955/56, 131–136.

У дискусији су учествовали у више наврата: А. Белић, М. Стевановић, П. Сладојевић, М. Московљевић, М. Станић. Расправљали су о категоријама доживљености и недоживљености као и категоријама индикатива и релатива с обзиром на време говорења, уз навођење конкретних примера. Белић је казао да је Сладојевићев чланак објавио у Филологу (иако се није у свему слагао са њим), управо да би дошло до корисне расправе и дискусије о датом проблему.

Последњи, **тринаести** лингвистички састанак забележен у Записнику (записничар И. Грицкат) одржан је 12. 5. 1958. године. Референт је био Митар Пешикан: *О питању одраза грчког језичког осећања на композицију глагољице и глагољских слова*. Он је изнео главне идеје и своја запажања до којих је дошао истраживањем. Те идеје су сажете у четири тачке: састављач глагољице изражавао је фонетску сродност гласова графичком сличношћу слова само код специфично словенских фонема; грчки део глагољице (осим знакова за *и*) не показује распоред слова према фонетском критеријуму, али груписања има код специфично словенских, а можда и свих словенских гласова; у композицији грчког дела азбуке преовлађивао је фонолошки критеријум, а у словенском делу долази до јаког изражаја фонетски критеријум; ова фонетска опажања су вероватно резултат акустичке природе и у границама у којима их је могло сугерисати грчко фонолошко осећање, – сматра Пешикан. Овим он није оспоравао Константиново познавање словенског језика, али је закључио да је његово основно фонолошко осећање имало више грчки него словенски карактер.

У дискусији су учествовали: А. Белић, М. Стевановић, П. Сладојевић и М. Пешикан. Разговор се односио на природу (вокалних) гласова *р*, *л*, *н*, и на то да ли су то засебне фонеме или само модификације. Било је речи и о гласу „јери” и назалима, где је питање још сложеније. Не зна се тачно права старословенска вредност ових гласова, нити кад је у питању фонема, а кад је реч о варијанти истог гласа. Постоје различите претпоставке, и о њима се на овом састанку расправљало.

Читајући рукопис *Записника са лингвистичких састанака при Институту за српски језик Српске академије наука* – данашњи читалац може закључити следеће. Сва предавања представљена на састанцима била су пажљиво припремљена и на високом научном нивоу. Тицала су се самих темељних питања граматике српског, а често и других словенских језика. Неке теме (посебно оне које је излагао А. Белић) биле су и општелингвистичког карактера. Белићеве дискусије, а понекад и других учесника – често су стављане у контекст европских општелингвистичких теорија, јер су навођени, по потреби, ставови светских лингвиста

(Шахматов, Курилович, Бругман, Хјелмслев, Јакобсон, Вилнер, Серенсен и др.). Посебно је занимљива дискусија на овим састанцима, која показује колико су наши тадашњи лингвисти (већина од њих и данас представља врх српске језичке науке) били језички и граматички темељни, лингвистички верзирани и пуни полета и жеље (у овом раном послератном периоду) да размене сазнања о језичким проблемима и новим лингвистичким правцима. Међу њима се у том смислу надмоћно истиче Александар Белић, не само знањем него и великим ауторитетом. Нигде у записнику се не помиње (тачан) број присутних слушалаца (којих је свакако било више од дискутаната), али се наводе сва имена учесника у дискусији. Нико од референата и учесника у дискусији који су присуствовали овим састанцима данас није међу живима.

Milica Radović Tešić

ON *LINGUISTIC MEETINGS* AT THE INSTITUTE FOR THE SERBIAN
LANGUAGE OF THE SERBIAN ACADEMY OF SCIENCES AND ARTS
(24 October 1952–12 May 1958)

Summary

This article presents the agenda and proceedings of the linguistic meetings held under the direction of Aleksandar Belić at the Institute for the Serbian Language of the Serbian Academy between 1952 and 1958. According to the data contained in the minutes of the meetings, of which there were thirteen in total, thirteen papers were submitted at those meetings. Every meeting included a debate about the papers and, based on the Minutes, this article offers a description of the papers and the related debates, noting also the names of the participants.

Keywords: language feeling, diachrony, structuralism, case system, aorist, the imperfect tense, pronunciation of "jat", translating, Old Church Slavonic vowels.

ЗАПИСНИК
ЛИНГВИСТИЧКИХ САСТАНАКА
при
Институту за српски језик
Српске академије наука

Записник
са првог лингвистичког састанка
одржаног 24. X. 1952 г.

Дневни ред:

1. Проф. А. Белић: О значају језичког осећања за вршење синкретичне језичке анализе
2. Дискусија

Проф. А. Белић: Отварајући лингвистичке састанке изражавам наду да ће овакав рад уродити добрим плодовима. Ми смо се досад састајали ретко; а за нас је од велике важности да измењујемо мисли, нарочито о новим правцима у лингвистици. Данас, нарочито у Америци, има лингвистичких праваца који се потиру с правцима у Европи; америчка наука заузима према европској надмен став, иако је поникла из европске основе. Од научног живота у другим словенским земљама ми смо нажалост отсечени, и само понешто сазнајемо о њему. Тако сам ја добио од Куриловича велику студију о индоевропској акцентуацији и словенској акцентуацији као њеном саставном делу; то је област важна за нас, а постављена је на сасвим нову базу. И у СССР има такође извесног научног рада, о којем ћемо исто тако саопштавати.

Данас ћу говорити о језичком осећању као вођи при језичкој анализи. У науци је језичко осећање било понекад свођено на физиолошке моменте, на осећај гласова. Ми ћемо то питање поставити у најширем смислу: како ми осећамо језичке облике? Напр. – како осећамо прилог *ономад*? За нас је то данас прилог који значи „пре неки дан”. За синхроничну граматику *ономад* је проста реч, и ни са једном другом речју она се не може довести у везу. Међутим, дијахронично посматрано, долазимо на сасвим једноставан начин до закључка да је то некад била сложена реч: *ономъ дъне*, где је прво *ъ*, у затвореном слогу, вокализовано, а крајње *е* отпало пошто је схваћено као партикула. Тако је то и у другим случајевима. Напр.: глагол *цветати* изведен је од именице *цвет*. Сви изведени глаголи садрже у својем значењу реч од које су изведени и још један глагол. *Цветати* значи „добивати, развијати цветове”, *каменовати* – „убијати каменом”. После се значење помера: *цветати* почиње да значи сâм процес, а његово приближавање

простим неизведеним глаголима најбоље се огледа у могућности метафорске употребе, тј. кад тај глагол значи „развијати се”.

Увек је, дакле, питање како се шта приказује нашем језичком осећању. При свакој анализи језичких факата треба водити рачуна како језичко осећање одређује поједине елементе – речи, реченице итд. Ради бољег разумевања треба навести нека факта која се погрешно тумаче.

Тако се о генитиву именице *град*, тј. о облику *града*, мисли да је ту ознака генитива *a*, које се додаје на основу *град-*. Питање је да ли је то у складу с нашим језичким осећањем.

Ако узмемо старословенски језик, ту ствари постају јасније. Од *градъ* генитив гласи *града*, а од *нѣтъ* – опет именице мушког рода – генитив гласи *нѣти*; од *сынъ* – *сыноу*. Да ли су се ту *-a*, *-и*, *-у* осећали као наставци генитива? Очигледно да нису, већ су се цели облици *града*, *нѣти* и *сыноу* осећали као генитиви. Шта о томе каже дијахронична граматика – то је друго питање; али у време кад се говорило старословенски, сигурно је да се осећало баш тако, а не – да се у *нѣтъ* схватало *-ъ* као ознака номинатива, *-и* као ознака генитива итд. То исто вреди и за наш језик, ма да је у њему ситуација упрошћена. Ипак, можемо и у нашем језику наћи случајева који илуструју наше тврђење: од *предак* генитив је *претка*; док реч *град* цела улази у генитив, овде то није случај; имамо реч *претка* у којој не можемо одвојити неку уображену основу од генитивног наставка; исто вреди и за множину где је ситуација у генитиву опет сасвим друкчија. Смисао флексије и јесте у томе, јер у њој, за разлику од аглутинације, кад се речима додају засебне речи, цео облик а не само неки наставак имају падешко значење. Значење падежа добива се из односа према другим падежима. Ми то видимо на примеру парадигма *жена* и *ствар* које обе претстављају именице женског рода, а имају међусобно различите падежне наставке. И више од тога – множина од *дете* за нас је данас *деца*, које чак има промену једнине, а значи „више деце”, – и то не истих родитеља, као што је значило некад. Множинско значење се ту добива из односа према једнини *дете*. Дакле, цели облици, ступајући у односе, граде парадигме. Парадигме постоје у нашој свести, оне нису ништа вештачко. Облици добивају своје значење у односу према номинативу и према осталим падежима.

Показаћу још на неким примерима колико је језичко осећање танано и колико треба ићи за њим. Знамо да се прилози граде од придева. *Лѣно* је прилог, и непроменљива је реч; *врло* – такође. Прилози су непроменљиви, јер они у глаголима одређују оно што је свим лицима заједничко, стални део радње; стога у речи *лѣно* имамо дуги силазни акценат, који одговара старом неутруму одговарајућег придева, – а неутрум је негација рода. *Врло* је непроменљиво јер се оно односи само на квалитет, који је непроменљив у свим падежима и родовима придева. Језичко осећање поступа овде врло прецизно. У енглеском језику се ни придеви не мењају, што показује да се придев односи на постојан, непроменљив део речи, а род се подразумева из самог додира с именицом, наводи се у том додиру. Такав је случај у већини језика, тамо где нема конгруенције.

Језичко осећање поступа у свим случајевима врло осетљиво у својим реализацијама, само треба умети читати шта нам оно говори.

Даље ћемо говорити о стварима које нису тако јасне на први поглед.

Ми данас при анализи речи разликујемо корен и основу. Корен је најмањи заједнички део у више речи, који се даље не може делити, а који се јавља као опште значење. Према традиционалној граматици корени су апстракције, резултати анализе а не засебне речи. Налазећи *град* у *градина*, *градити*, ми сматрамо да је *град* корен; ако успемо да издвојимо још ситнији део, напр. **gor-* кажемо да је **gor-* корен, а **gord* развијенији корен, већ нека врста основе. При одређивању основе кажемо да је то корен, проширен основинским наставцима. Основом се ближе одређују значења; значење добивено основинским проширењем специјалније је него у корену. Да ли су ти делићи – основински наставци – претстављали засебне речи, не може се доказати, сем у ретким случајевима (напр. *-heit* у *Schönheit*). Случајеви где је основински наставак засебна реч тако су ретки, да се целина *корен + основински наставак* може сматрати као тело речи. Називе „суфикс”, „префикс”, „афикс”, „инфикс” – све то према месту стављања – не треба ни употребљавати, јер се не може доказати њихово самостално порекло. Боље је називати их формантима, деловима за грађење или образовање речи. То је неутрални назив који има само структурално значење. – О свему овоме говорио је Бругман, и наша грамика се мање више придржава његових погледа.

Ја бих на неколико примера извршио анализу схватања да су корен и основа – творевине нашег језичког осећања. Нико досад – најмање Бругман – није покушао да каже шта за језичко осећање претстављају корен и основа. Илустрација на примерима из нашег језика згодна је, прво, због тога што је он добро прихватио и наставио индоевропску традицију у погледу односа између корена и наставака, а друго – што имамо за свој језик најбоље језичко осећање.

Узмимо глагол *носити*. Из различитих облика тога глагола закључујемо да би природно било издвојити *носи-* као носиоца значења. Међутим облици *ношење*, *носач* показују да није *носи-* општи део, већ се језичким осећањем издваја *нос-* или *нош-* као носилац општег значења. Језик третира слободно то опште значење *нос-* (у значењу приписивања радње), додајући му, напр., *-ач* у значењу радника. Дакле, *-ач* има у свести то значење. Али то не значи да *нос-* = *који носи*, а *-ач* = *човек*; него је *нос-* опште значење глагола *носити*, а *-ач* је онај наставак који језичко осећање додаје ради модификације, а који може да се упореди с аглунативним наставцима, иако им постанак није исти: *-ач* само у везама добива своје значење, па је на основу извесног броја таквих веза добивено значење наставака *-ач*. Треба имати, притом, у виду да није *нос-* једини општи део који се из *носити* може извући; пошто је у *владалац* наставак *-лац*, види се да је *-лац* и у *носилац*, према томе општи део је ту *носи-*.

Од именице *село* придев је *селски* > *сеоски*. Општи део је *сел-*, које је и у падежима; он је носилац значења, које је у њему неостварено, у апстракцији. Према употреби тај општи део може да се реализује у именицу, у придеву; у самосталној функцији постаје именица, у несамосталној – придев. *Селски* је несамостално употребљено *сел-*, с додатком *-ски*, које ту употребу обележава. *Сад* постаје *сеоскопшти* део, па се он јавља у именицама *сеоштина* (сеоски послови) и сл., где је *сеоско-* средиште, а *-ина* структурални део који само значи самосталност придева.

Од именице *пут* направљен је придев *путни*; *путн-* постаје општи део, па улази у реч *путник*, где *-ик* значи име радника. Затим *путник* постаје општи део, па кад се он употребом и структурно претвори у придев, добија се реч *путнички*.

Дакле, свака реч има свој општи део, који је носилац општег значења; помоћу тог општег дела, кад му се додају наставци са засебним значењем, граде се нове речи. Цео језик је прожет таквим процесима.

Из тога се могу извући закључци, корисни као увод у испитивање речи. Свака променљива реч има општи део са својим појмовним значењем, који може послужити да се из тога, помоћу наставака извесне врсте, изводе нове речи. То све врши језичко осећање својом анализом. Тај процес се стално одржава. Треба бити начисто с тим да је тај процес стваран; издвајање није на папиру, већ њега врши језичко осећање, и притом се издваја општи део као стварни део речи. – И наставци, као и општи делови, имају своја појмовна значења.

Значај реченога је у везивању општег дела речи са језичким осећањем. Где се и када језичко осећање јавља као фактор који интервенише – то је питање које ја желим и даље да развијам. Постоји, напр., један случај где је интервенција језичког осећања такође значајна. Знамо да префикс може да добије у некој вези ново значење, па се појавити у другој вези с истим значењем. *На-* у *начети* значи почетак радње, малу меру. После се гради придев *наглув*, где је *на-* узето из везе с глаголом, и са значењем добивеним тамо. Процес грађења у језику састоји се у даљем спајању елемената, ради обележавања нових особина.

Милка Ивић: Ја бих се осврнула на неке значајне моменте у предавању које смо чули. Сматрам да је у излагању било две тезе: прво, метод, који захтева да се при испитивању држимо материјала – а то је данас, у ери структурализма, врло значајно. Потребно је стицати искуства на језику који се зна као свој, па онда примењивати то на непознате или мртве језике. Друго јесте схватање о општем делу речи. Оно што смо чули јесте продубљивање науке о грађењу речи. Досад су се проучавале само морфолошке промене, а сада се морфологији даје семантичка подлога. Умесно је заменити традиционални термин *корен* термином *општи део*, јер тако захтева синхронично посматрање.

Има речи где се не може лако одредити шта је општи део: напр. *род* и *рађати*. Дакле, општи део није само фонетски близак у разним речима. За општи део треба дати ову формулацију: општи део је апстрактна веза одређеног значењског појма са фонетским остварењем, која се налази као заједнички коефицијент у низу конкретних фонетско-семантичких веза у сродним речима. У складу са структуралистичким начином претстављања то би се могло изразити као $O = M + C (M_1C_1, M_2C_2, M_3C_3, \dots)$. То је заједнички коефицијент који се налази у низу речи. Општи део је апстрактни део који спада само у *langue*. – Тако треба искристалисати дефиницију општег дела.

Проф. А. Белић: *Род* и *рађати* се налазе у семантичкој вези, а донекле и у обличкој. Алтернације које се налазе у те две речи живе су и данас: *о* : *а*, *д* : *ђ*. Али *родити* и *рађати* су перфективни и неперфективни глагол, то су ипак разне

речи; *родити* постаје центар једне групе, *рађати* – друге. Семантичка страна њихове везе је, разуме се, јака; без тога не би постојали суплетивни облици, напр. *јесам* и *бити*, *човек* и *људи*. Значи – у основи таквих веза је семантичка система; она и држи *родити* и *рађати* у вези. О томе би имало много да се говори. Општим делом располаже не језик него мишљење; он живи у нашој потсвести, која је продужетак свести, и то је за нас врло значајно. Процеси који се заснивају на језичком осећању догађају се врло често у потсвести, а ми у језичкој материји добивамо само резултате. Свака реч може да се претвори у своју апстракцију и да постане центар нових образовања; на који начин – о томе нам говори историја. – Општи део и наставци били су стварни делови речи, не неке апстракције. Селити је значило *градити село*, онда *градити ново село*, затим *напустити старо*, *узети ново село*, па онда сам процес; тако је постао прост глагол *селити*. Тако исто и *делати*: оно је значило *свршавати послове* (**dē* = радити; дело = посао); изведен глагол у нашем језичком осећању постаје прост. Уствари 8/10 наших глагола су такве врсте. За неке не знамо њихово порекло: такви су *дати*, *јесам*, *моћи*. То су прави глаголи, за које не знамо да ли су можда постали од неког придева или именице. In ultima analysi све то је у вези с целокупном структуром језика. У науци се поставља питање да ли је првобитно постала именица (мишљење Вунтово) или придев и глагол (Шухарт). У већини именица у основи је глагол или придев. У речи *рђа* је исто оно **rvd-* које је у *румен*, *рудети*; али нису све именице постале тако. Ми се питамо да ли је тачна Вунтова формула (доминантна особина која је у вези с номеном + пролазне особине). Вунт каже да се *D* (доминантна особина) губи, док друге особине испуњују реч, и реч губи везу с основном особиним. Данас нико не би помислио да су *рђа* и *румен* у некој вези.

Једино у оним случајевима где је језичко стваралаштво живо, општи део и наставци могу се разликовати. – У кинеском језику речи имају само појмовно значење: *бело* није ни именица ни придев ни глагол, већ та реч добива значење у реченици, зависно од употребе: постаје придев у атрибутој употреби, глагол у предикатској, именица у самосталној. Ја то тврдим, наравно, симплифицирано; употреба се разликује и по интонацији, и по извесним речцама, али то све долази накнадно. – Језици се међусобно слажу, ако их посматрамо с чисто лингвистичке стране, ако узимамо у обзир језичке функције.

Општи део је уствари корен. Напр. **vē-* значи неки покрет уопште; у самосталној функцији то је значило *ветар*. Пошто се индоевропски језик одликовао прецизношћу, у њему су се специјалним гласовима одређивале функције. Тајне првобитних корена не знамо; ни проучавање хетитског језика не помаже много. Тек у поређењу језика долазимо до тачног сазнања о општим деловима који су се употребљавали у разним функцијама.

Проф. Р. Алексић: Мене интересује ово: може ли бити схватања општег дела ако постоји само једна изведена реч? Како ту издвојити општи део од наставка?

Проф. А. Белић: Напр. реч *кућа*.

Р. А.: Али ту постоји *кућни*.

А. Б.: *Кућа* би била појмовна реч, која би значила нешто што има своје особине.

Р. А.: То би онда било једнако појмовном делу.

А. Б.: То је у принципу тако.

Р. А.: Друго питање: *-ач* има значење радника. Какав је однос тог *-ач* у *косач* према *-ач* у *запушач*?

А. Б.: То је једно специјално питање. Наставак *-ач* имао је много општије значење. У њему смо имали *ак + јус*, који обоје претстављају врло старе наставке. Дакле, *-ач* је увек значило *онај који ради*, а то увек значи и *онај којим се ради*. Тако исте речи могу значити и *nomen instrumenti* и *nomen agentis*.

Проф. К. Тарановски: Такав је случај код *носач*.

А. Б.: Значење радника може прелазити и у значење професије. То је даљи живот наставака. Ја сам узео само средње значење једног од њих.

Р. А.: Откуд то долази да један наставак – ако примимо да је имао једно опште значење – може у једној вези да значи једно, у другој друго?

А. Б.: То су семантички процеси при којима значења прелазе једно у друго.

Р. А.: Има таквих наставака где се блиске везе уопште не могу видети.

А. Б.: Имате право – пошто сваки наставак има свој живот. Узмите наставак *-ак*: он је потпуно структуралан; у вези с придевом, напр., *никољски*, може чак значити име слављеника. После се добива и наставак *-иштак*. Наставак *-ак* био би довољан да сагради све наведене речи.

Р. А.: Али ако тај наставак има сва значења, откуд да добива различита? Ако *-ак* у *Жабљак* значи место, зашто у другим везама значи нешто што није место?

А. Б.: Зато што је тај наставак структуралан чим сад има више значења, то значи да првобитно није имао ниједно. – Даничић је набројао 160 наставака, од њих су свега 3–4 продуктивна. Остали су саградили само по неколико речи, напр. *-ух*. А зашто је баш *-ак* постало продуктивно, а не *-ук*, то нико не може да каже. Знамо само да је особина наставка *-ак* да буде празан – стара, индоевропска особина. Помоћу њега се граде именице од придева и само две – *нешак* и *лежак* од глагола.

Р. А.: Има и придева с наставком *-ак*.

А. Б.: Постоје наставци заједнички за именице и придеве, зависно од тога у каквој су се функцији првобитно употребљавале речи с њима.

Р. А.: Желим да кажем још једну ствар: реч *ономадне* у неким дијалектима значи *прекјуче*.

А. Б.: У нашем и у руском језику та реч (рус. *намедни*) значи *пре неки дан*, отприлике *пре три дана*. А у дијалектима може да буде и *друкчије*, јер ми имамо реч за *прекјуче*, а другде је нема: значење зависи од тога које место има та реч да попуни.

Проф. П. Сланкаменац: За мене је ова тема стручна; али ја сам се бавио децјим језиком и мене интересује ствар са психолошке стране. Јер мени се чини да проблем залази у психологију. Цео процес о којем је овде било говора догађа се, колико видим, између свести и потсвести. Има ли лингвистичких могућности да се у то дубље уђе?

Проф. А. Белић: Ми позивамо психологе да им покажемо шта се у језику догађа. Узмимо реч *женама*, која вреди за три падежа. Свако би рекао да то нема никаквог смисла, и заиста у руском и чакавском ти падежи нису облички изјед-

начени. Али то једначење код нас није се догодило с нашом вољом. Језик нам је то сервирао. У језику је главно *синтагма*: кад кажемо *дао људима*, ту глагол *дати* тражи *датов*; кад кажемо *с људима*, *с* иде с инструменталом, итд. Може постојати облички синкретизам, али у значењима синкретизма нема. Ми у овоме случају знамо како је дошло до једначења: под утицајем двојине. Ту је аналогија одиграла пресудну улогу, а она је увек психолошки важна за језик. Наша потсвест је извршила аналошки процес; у чакавском, напр., није био тај случај. То је оно што ми сазнајемо лингвистички, а даља размишљања психолога о томе за нас нису важна.

Штајнтал је говорио да су се придеви развили пре именица, јер су се пре сазнавале особине него целине предмета. – И такво постављање проблема спада у психологију. Наше је да психолозима пружимо грађу. Ми се чудимо што психолози, који знају да се рад свести огледа у језику, нису схватили свој посао у вези с језиком.

П. С.: Овако, без психолошког фундаирања, може да се деси да у лингвистици остане само формализам.

А. Б.: Мени замерају психологисање. Али ја говорим о језичком осећању не због психологисања већ стога што језичко осећање стварно постоји. Има у језику извесних психолошких ствари, али оне истичу из језика; и ја те ствари у својој књизи „О језичкој природи” нисам позајмио из психологије, логике или филозофије.

Проф. М. Будимир: Између наставака флексије и наставака за грађење речи постоји есенцијална разлика.

А. Б.: Према језичком осећању стварно има разлике. Наставци за облике иду у нашем сазнању заједно са самим облицима, они чине с општим делом једну целину, те се и не зна шта је наставак.

М. Б.: Падежни наставци не могу бити центар нове ирадијације, док наставци за грађење речи могу. Само ако падеж постане прилог, постоји ирадијација.

Пошто се падежно значење у *људима* разликује према предлозима, можемо те предлоге да сматрамо као префиксе.

На примеру *Kindsmädel: Kinderfräulein* видимо да и један падеж може да буде општи део, који служи за даље грађење.

А. Б.: То не побија моја излагања. Ту је синтагма постала једна реч, па је добила продуктивност. Ја сам говорио само о томе да падежи као такви нису „analysbar”.

М. Б.: У мађарском језику јесу.

А. Б.: Тамо је сасвим други принцип.

М. Б.: У речи *носач* – који је елемент активнији у ирадијацији, да ли *нос-* или *-ач*?

А. Б.: Елемент *-ач*. Ми општи део називамо „општим” не због тога што је општији од наставака, већ зато што је заједнички у више речи. За мене је најважнији проблем везивања општег дела за значење.

М. Б.: Бенвенист је радио на томе.

А. Б.: Он је почео сасвим друкчије. Говорио је о томе како је изгледао првобитни корен. Ја сам га питао – у које је време био такав корен? Мислим да је

боље одређивати корен апстрактно, а не у том смислу колико сугласника има и сл. И корени имају свој развој и ми не знамо да ли је неки од њих можда већ нека сложена реч, издвојена као општи део.

М. Б.: Како се може догодити да се у једној речи изгуби општи део а остане само наставак?

А. Б.: Чим је реч постала знак за неки предмет, она се може мењати, непрестано означавајући тај предмет. Пример нам је *аутобус*, реч која се често чује као *бус*, *бас*, *ауто*.

Проф. К. Тарановски: Каква је разлика између флективних наставака и наставака за грађење? Падежни наставак се деформише у *предак* – *претка*, а у грађењу имамо исто то у *носити* : *носач*. – Ја мислим да се наставци за падеже ипак осећају и засебно. Кад хоћемо да мењамо страну реч, ми знамо како да је мењамо.

А. Б.: Ти наставци су помоћно средство. Ипак питање се начелно решава целином речи. Доказ нам је *жетелац* : *жетеоца*.

К. Т.: То је као *берач* : *брати*.

А. Б.: *Берач* и *брати* су две основе, од којих свака може да буде општи део. – Промена страних имена се врши по аналогiji с нашим речима. А ја вас ипак питам зашто је у руском језику *путь* : *пути*, а *город* : *города*?

К. Т.: Ни код наставака за грађење речи односи нису провидни: *-алац* се комбинује са *-атељка* те имамо *слушалац* : *слушатељка* а не *слушалица*.

А. Б.: Узмите граматику којег аглутинативног језика, па ћете видети велику разлику према нашој граматички. Тамо за множину увек служи *lar*, а код нас имате *градови* а немате *Србови*. Како да се то друкчије објасни него тако да су целине важније од делова? У руском језику се чува мекоћа сугласника, и зато су у речима *путь* и *город* промене различите. Код нас се *пут* и *град* једначе због отврђавања сугласника. То значи да су се наставци, који су некад имали значења утопили у облике.

Записничар:

Ирена Грицкат

Записник

са другог лингвистичког састанка,

одржаног 10. XI. 1952 г.

Дневни ред:

1. Павле Ивић: О неким питањима наше историске дијалектологије
2. Дискусија

Павле Ивић: Историска дијалектологија нашег језика има у знатној мери специфичне задатке који произлазе из чињенице да велики део наше територије прекрива метанастијичка област. Из тога излазе двоструки проблеми: како су настали постојећи дијалекти и како су изгледали супстратски који су ишче-

зли пред таласом новог живља. За решење овог другог питања могу послужити, осим писаних споменика, и евентуални супстратски трагови у данашњим говорима метанастазичке области, затим говори старих исељеничких група и топономастика.

За решење једног од највећих проблема, онога о старим дијалектима северне Србије и суседних области, драгоцен материјал пружа говор галипољских исељеника који показује да су икавизми карактеристични за говоре ових крајева постојали још пре сеоба и шта више пре замене *jam*-а у њима. Материјал споменика указује такође на приличну старину примера са *и*, а њихов распоред у данашњим говорима, као и неке друге околности, показује да они нису морали бити унесени са стране, већ су могли настати у крилу самих говора, морфолошким уједначавањима и фонетским променама ограниченог опсега: *ѡj > иj*, *гњѡ- > гњи-* и *ѡ > и* испред слога са *и* под старим акцентом.

Берислав Николић: Моје је убеђење да међу млађим лингвистима Ивић долази на прво место кад се говори о историској дијалектологији. Он је своја искуства уобличио у два правца: у погледу система схватања историске дијалектологије, – и примене својих схватања на материјал. Ја усвајам његове принципе, али мислим да се мора и дискутовати о њима. Имам две напомене о првом делу рада, и то о изворима који могу служити за реконструкцију старог дијалекатског стања. Прво, међу такве изворе треба убројати савремене дијалекте. Ивић их је, желећи да истакне досад мање коришћене изворе, оставио у сенци. Узмимо један пример: крајем 17-ог века становници Лике су се селили, између осталог, и у Срем. Касније, Лика је насељена Херцеговцима. Задатак је историске дијалектологије да види нема ли у Срему трага личких говора, а у Лици – да ли можда има трага старог личког или старог херцеговачког говора.

О другом делу рада имам да кажем ово: Ивић је своје принципе исправно применио, и доказао старину шумадско-војвођанске замене гласа *ѡ*. Ми још нисмо чули целокупно схватање његово, али ћемо имати прилике.

П. Ивић: Имена становништва заиста могу да послуже за реконструкцију старијег стања, и то у два правца. Има имена с јаким дијалекатским цртама, које дају могућности за повезивање разних дијалеката. Друга имена сама по себи одају порекло становништва („Сечански”, „Косовац”). Тихомир Ђорђевић је вршио анализу на именима будимских породица. Слажем се с примедбом Б. Николића: савремени дијалекти такође могу да нам користе при испитивањима. Користе нам супстратски елементи; наносни елементи већ мање. Сремски крајеви су насељени Личанима; али и Срем и Лика су метанастазичке области; ми на тај начин полазећи од једне метанастазичке области доносимо закључке о другој. Ја ово нисам спомињао јер је моје излагање тежило упрошћености.

Шема овога и чему говоримо изгледала би овако:

$$Am \rightarrow^M \rightarrow E$$

Супстратски трагови у области *M*, и емиграционе групе могу нам бити од користи. Не заборавимо да има и накнадног метанастазичког кретања.

Проф. Т. Маневић: Ивић каже да Галипољци по својем дијалекту одговарају пожаревачко-вршачком крају. Ја бих у то поверовао кад би нам навео више црта.

И ја сам бележио неке галипољске особине, у два маха, и прочитао бих вам овде нешто текста. Галипољци имају $љ = ј$: *јуди*, *јути* се, тј. као и чакавци. Друго – *е* и *и* код њих се мешају; у синтакси има црта којих нема на пожаревачко-вршачком терену: *да* у једном случају који личи на ситуацију у руском језику. Има код њих и неких црта које потсећају на кајкавски дијалекат. Мени се чини да не бисмо могли тражити старо станиште њихово у близини Јагодине већ и због речника. Они имају реч *коризма* за причешће и доста других речи које се чују по Босни, Лици, Кордуну. Што се њихове традиције тиче, постоји Јагодња код Бенковца, где су сад јекавци, али где је пре био икавски живаљ. Јагодина има и код Сарајева, а има и још десетак сличних топонима. Та традиција се родила тек 1913 г., када се према презимену Пујић које тамо постоји то претпоставило. Постоји податак да се пре 100 година говорило да су то Бошњаци. Код њих има неких презимена (Ђурашков, Вуксаћ) која постоје и у Кордуну.

П. Ивић: Професор Маневић каже да би требало навести више примера као потврду за своје тврђење. Ја их имам на стотине. Ни у једном говору које спомиње проф. Маневић нема групе *шт*, а код Галипољаца нема *шћ*. Лична имена у галипољском имају источну боју; тамо је карактеристично *четверо*, а овде искључиво *четворо*; овде нема примера са $дј > ј$. Типично источна црта код Галипољаца је посесивни датив; затим *уздем*, *сновем* и *ковем*, *гор* и *дол*, *овам* и *там* (што се налази у Јагодини), *куче* (за ову реч је проверено да није узета од Пехчеваца), *купувала* (тога нема у западним крајевима), наставци *-увати*, *-ујем* (на западу *-овати*, *-ујем*, одн. *-ивати*, *-ивам* или *-ујем*), *стадам* (о томе сведочи и речник проф. Елезовића), *грнац*, предлог *раз* (= *осим*, које постоји само у Јагодини и код Галипољаца), *беше* – *не беше*, *жедан*, *гладан*.

Најозбиљнији аргумент за западно порекло јесте $љ > ј$; али у погледу ове црте код Галипољаца влада специјална ситуација. Ту има $љ > ј$ или *л* (*клуч*, *поблује*); дакле у суседству *б*, *п*, *к*, *з*, под акцентом испред *у* стоји *л* место $љ$; у другим случајевима $љ > ј$. А на западу такве бифуркације нигде нема; то значи да је $љ$ испало из фонолошке системе њиховог говора још негде у Тракији.

Однос *и* : *е* је развијен под утицајем грчког језика, где исти такав однос влада у севернијим дијалектима. За тракиски се везује и постпозитивно *да* у значењу *и*, што одговара стању у турском; зато тога нема у пожаревачко-вршачком говору. Реч *коризма* је чешћа у католичким крајевима, али је има и код православних; среће се и код Вука.

Проф. Маневић: Тога има код новијег становништва у близини Ужица.

П. И.: Значајно је ипак то што се реч јавља и код православног живља. Што се тиче речи *Бошњаклар* коју Турци употребљавају као назив за Галипољце, морамо се потсетити да су Турци имали највише додира с Босанцима, па су све Србе називали тако. Блискост кордунских и галипољских презимена такође не даје много; уосталом Галипољци данас имају већином грчка презимена.

Проф. М.: Икавци из области код Макарске имају такође колебања у рефлексу *јат*-а између *е* и *и*.

П. И.: Код Галипољаца налазимо јасну разлику $е''$: *и*; те разлике нема у Решетаровом опису јужноиталијанских икавских дијалеката.

Професор А. Белић: Излагање је било веома интересантно. Ја имам поводом њега да кажем неколико ствари. У првом делу било је извесног песимизма у погледу оцене досадашњег рада. Досада је доста урађено, највише на главним линијама. Детаљи су били остављани по страни, али то не нарушава створену слику целине. Потребне су само допуне и поправке. У другом делу референт није поставио себи у задатак да о галипољском говору изнесе детаље, да га испореди са говорима Крашована и околине Вршца и да покаже да је све то била једна говорна област која се касније без тешкоћа проширила на празна подручја. – Јасно је већ и по самом облику косовско-ресавског појаса који је просто провучен између два друкчија дијалекатска подручја, да је он сасвим нов; притом на својим половима уопште није издиференциран. За нас би било драгоцену кад бисмо чули мало више о галипољском говору као о делу шумадишког говора из 16-ог века. Ја мислим да је шумадишки говор постао већ почетком 15-ог века; пре тога времена црте његове нису поуздане. Ивић је ставио тежиште на то да нам покаже како је тај говор постао. Досад се мислило да је он никао на мешавини екавских и јужних говора и да је та мешавина дала врло рано његове карактеристике. А Ивића је поткупила она црта галипољског говора да $e < \check{v}$ има затворенију боју него e обично, па је на основу тога извео самостално порекло икавизама у шумадишко-сремским говорима. Таква хипотеза није искључена, али о томе треба још размишљати. Повучен том цртом Ивић је прешао на други терен – на шумадишко-сремски говор. Тај говор не може се тумачити као продукт утицаја Чарнојевићевих досељеника – и то је код Ивића изнето тачно. Реферат уопште садржи много факата и интересантан је. Примедбе се могу учинити у вези са „супстратом”; наиме, може се говорити о романском супстрату у источном и јужном арбанашком дијалекту; међутим ако је у питању исти језик, ми то тако не називамо. – Знамо да је у северној Србији било 75% дошљака из крајева са јужним говором, па су се сви претворили у претставнике источнога. Они су се једначили из жеље да се на њих не указује као на нешто страном, и брзо су се претапали. Само, кад су се становници селили у већим групама, они су задржавали своје говоре : напр. Буњевци, Шокци у Бачкој.

Галипољска хипотеза је врло значајна и ми очекујемо да ће се она потврдити. Професор Маневић нам је показао да у говору има наноса и извесне друге врсте, што је сасвим разумљиво. И мали број дошљака може убацити своју црту. У Славонији постоји црта $gde > ge$ (преко dge), што је донето из Боке Которске. Није искључено да се нешто пренесе на тај начин, само су за сигурнија тврђења потребне студије. Имена и презимена су се често померала заједно са становништвом, али у дијалектологији је још интересантније нешто друго: дошљаци су давали новим местима имена својих старих места. С тим у вези су израђиване и специјалне карте. Облик имена места је често од значаја: у Војводини се срећу топоними који сведоче о номинативу плурала на $-e$, као у Јужној Србији.

Записничар:
Ирена Грицкат

Записник
са трећег лингвистичког састанка
одржаног 2. XII. 1952 г.

Дневни ред:

1. Милка Ивић: О проблему падежне системе у савременој лингвистици
2. Дискусија

Милка Ивић: Изложићу проблеме у вези с питањем падежне системе и падежних односа који су предмет живог интересовања савремене лингвистичке науке. Пошто су дискусији о падежима дали интензитет у последње време структуралисти, првенствено идеолози структуралистичког правца Хјелмслев и Јакопсон, то се излагање спорних проблема заснива на тумачењу идеја које они заступају и на давању критичке оцене о њима. По мом мишљењу ова су основна питања за принципијелну дискусију (која и структуралисти сматрају таквим): 1. Шта је све падежни облик; 2. са којих све страна треба прићи проучавању падежа и шта се све поставља као проблем при таквом проучавању; 3. да ли је падеж синтаксичка или морфолошка категорија.

Главне су заслуге структуралиста што су скренули пажњу на нове проблеме. Њихова основна грешка је у погрешном методу који су изабрали. Идеје које им супротстављам јесу схватања изграђена у духу Белићеве школе.

(Даље је референт дао приказ структуралистичког учења о падежима и критичку оцену његову. Поред тога изнео је и нека своја схватања; изложио је, напр., у три тачке основне циљеве који се, по мишљењу референта морају поставити при испитивању падежа у духу савремених схватања. Сем тога, посвећен је цео један одељак разматрању природе предикативног номинатива и његовог односа према субјектном номинативу).

Ирена Грицкат: Излагање колегинице Ивић даје ми повода да кажем неколико речи, и то о двома стварима: о структуралистима уопште, о којима нам је она овде реферисала, и о самом њеном раду.

Мислим да није случајно што је баш логистичка теорија имала у савременој лингвистици толико успеха. Познато је да структурализам има и својих добрих страна, он нас ослобађа наших индоевропеистичких схватања о разним индоевропским језицима, наслеђених од младограматичара и од научника пре њих. Он има и практичну вредност при упознавању и учењу непознатих језика, баш због свог *par excellence* синхроничног посматрања факата. Структурализам има, ма да у минималној мери, значаја и за дијахронично упознавање чињеница. Али – према ономе што могу да видим из своје досадашње лектире, – структурализам пати од једне опасне болести – од повођења за оним што човеку намеће чиста логика, као и савремена логистика која влада у свету, а која се састоји у томе да се сва наука сведе на математику као највиши ступањ логике. Међутим, у структурализму се осећа недостатак лингвистике, лингвистичких навика; мени је, напр., познато да је Вогт, иначе и сам структуралист и поштовалац Хјелмслева, рекао о Хјелмслеу да је његова Општа лингвистика без користи за

лингвисте. О логици се у језику може говорити у вези с основним категоријама, с оним што ми овде зовемо језичким стварањем: с граматичким бројевима, са три филозофска времена, с предметним и особинским речима; али ако се логика и математика траже у сваком нађеном детаљу језичког грађења, то је онда шематизација и некаква апсолутизација случајности. Наравно, ово о чему говорим јесте један екстрем; познато је да међу структуралистима има и различитих фракција, и да, напр., амерички структурализам гледа с индигнацијом на европски.

Нама те ствари изгледају чудно. Мени је, напр., да пређем сад на рад колегинице Ивић – веома страно и сумњиво ово што смо чули – да је номинатив удаљавање, акузатив приближавање а датив мировање. Ако је номинатив удаљавање зато што од њега потиче радња, то онда не вреди за номинатив у пасивној конструкцији; ако је акузатив приближавање, онда се то може рећи и за датив (дајем *теби*); најзад ако је датив између номинатива и акузатива – што је већ само по себи врло сумњиво – сматрам да је просто игра интелекта, обична фигура да се назове падежом мировања.

Мислим да је врло корисно што је колегиница не само реферисала о структуралистима, него се и критички осврнула на њих. Сем тога изнела нам је и своје идеје, које су по мом мишљењу веома значајне: то је излагање о два врстама номинатива и истицање специјалне природе предикативног номинатива.

Постоји једна ствар коју ја можда нисам тачно разумела. Колегиница је казала да у „Она је учитељица” комплексни појам *учитељица*, као збир особина, улази у предикат, док у „Она је гуска” улази реч *гуска* сведена само на једну особину, на глупост. Ја мислим да је опет исти случај и у другој реченици: реч *гуска* ушла је у реченицу са истим, фигуративним, значењем које је могло да се добије и на другом месту у говору („Гуско једна”).

Друго – интересује ме каква је разлика између локалистичке теорије Вилнера и истих таквих схватања структуралиста.

М. И.: Што се тиче она два примера, ја нисам настојала да истакнем ону разлику о којој је сад било говора, већ процес сужавања збира појмова који је настао у речи *гуска*, а није настао у речи *учитељица*. – Вилнер није увео номинатив у падежну систему; Хјелмслев га је увео, али није умео да му нађе право место у системи; он сматра да је номинатив неутралан падеж.

Проф. М. Московљевић: Први мој утисак је тај да је Милка Ивић изабрала врло интересантну тему. Она је своју тему марљиво обрадила. Други утисак је тај да рад није за слушање него за читање, пошто је ово студија такве врсте да се тешко прати ако се не чита. Рад је био лепо читан, али ми слушаоци нисмо могли да уђемо у све.

Ја сам и сâм размишљао о номинативу као субјекту и као предикатовом номену. Мислим да би било корисно да будући референти, кад буду износили слична теориска запажања, дају нешто више примера из нашег језика.

Олга Банковић: Милка Ивић је говорила о Хјелмслеву и Јакопсону из перспективе наше школе. Мислим да је врло значајно оно што је говорила о номинативу у субјекатској и предикатској функцији. Номинатив у субјекту, као што

видимо, не трпи никаква померања у значењу, док у предикату постоји приближавање детерминативу. Било би интересантно говорити о томе како се и у другим падежним облицима значења могу померати. Интересује ме шта говори Хјелмслев о синкретизму падежа.

М. И.: Код структуралиста нема дистинкције између морфолошког и семантичког синкретизма. Само је Јакопсон сасвим јасно говорио о морфолошким синкретизмима у руском језику.

Проф. А. Белић: Ја се слажем с професором Московљевићем да о таквим проблемима треба говорити усмено и објашњавати их са свих страна.

Структуралисти не признају реченицу и синтагму, и треба објаснити тај њихов став. Они су за системе. У језику збиља има система, напр. постоји цела падежна система. Многи мисле да је то граматичарска систематизација, али система падежа постоји и у нашој свести. Један падеж се одржава односом према другим падежима, опозицијама, разликовањем. Структуралисти су пак извели скроз нетачан закључак. Падеж је добио значење према моментима који су ван реченице, а они су одбили да посматрају реченичне функције и синтаксичке односе уопште. Тако су доспели у ћорсокак. На пример, генитив увек има своју управну реч и не може се посматрати ван синтагме. Структуралисти траже семантичко поље, а то је само збир остварених значења у реченици, док они о њима говоре као о нечем издвојеном. Зато ништа не вреди оно што се код њих односи на тражење значења. Како би се према њима тумачио морфолошки синкретизам? Како бисмо га разумели кад не бисмо сматрали да основна разлика постоји само у синтагмама? Ми знамо да код српскохрватског датива, инструментала и локатива множине имамо облички један падеж, а значењски три. Једначење може ићи и до краја, да обухвати све падеже. Онда синтагма преузима на себе целокупно значење; како се она онда може искључити из размишљања о падежима?

Локалистичка теорија је одавно напуштена. Њу је покушао да обнови Даничић; али је доказано да је њоме немогућно тумачити све – напр. генитив, инструментал. Легитимно је говорити о томе да су некадашња падежна значења била сведена на једно, само се то данас не може утврдити. Јединствен облик генитива указује, с једне стране, да је могло бити и јединство значења у њему; али с друге стране требало би наћи неко четврто, основно значење у њему, којег сада нема, а којим би се могла објаснити садашња три основна. Можда је првобитно значење једног падежа било неко неодређено; због све богатије употребе речи у језику, јављају се нови односи, блиски неком од већ постојећих падежних односа; стога се за њих прихватају стари облици – а синтагма и иначе носи на себи значење – те се падежни облик на тај начин обogaђује новим преливима.

Хјелмслев је нашао 216 падежних односа, пошто је узео у обзир и разне нијансе које уносе искључиво предлози. Према таквом критеријуму могле би се поставити још ситније потподеле. Али то све није више важно: важно је на колико се основних значења могу свести падежни односи. Треба имати на уму и то да сваки предлог има две стране: своје опште значење и специјалније, специфичније. Зато се предлози слажу с падежима а не управљају њима.

Ја се не слажем са терминима „релевантан” и „ирелевантан” примењеним на значења. Ирелевантних значења нема, јер ирелевантно значи ништа, нула.

М. И.: Код структуралиста ирелевантно значи споредно.

Проф. А. Белић: Може се говорити о хомонимичним појавама, напр. код падежа. Данас готово сваки падеж има сва значења. Генитив са предлогом *од* може имати инструментално значење: рећи *од свег срца*. То само показује огроман значај синтагме. – Имам да приметим још једну ствар: Јакопсон је заслужио већу критику, јер је оне методе које су применљиве на проучавање фонема пренео на проучавање синтаксе, што је скроз погрешно.

Записничар:
Ирена Грицкат

Записник
са четвртог лингвистичког састанка
одржаног 12. XII. 1952 г.

Дневни ред:

1. Проф. Александар Белић: О префиксима и наставцима (у вези с ранијим излагањем о општем делу)
2. Дискусија

Проф. А. Белић: Ми ћемо данас наставити своје излагање о значају језичког осећања за језичку анализу.

Ми треба да водимо рачуна о ономе што постоји у нашој свести, а знамо да у њој живе заједнички делови појединих речи – како именица, тако и глагола и придева. Пред нас се поставља питање шта претстављају префикси и наставци у нашем мишљењу.

Констатовао сам (у чланку штампаном у Јужнословенском филологу) да значење префикса *из* није *ex* у везама *изнад*, *испред*, *испод*; *испод* чак може некипут да се употреби у значењу *према* (нечему што је под нечим) – дакле супротно аблативном значењу. Будмани, који је обрађивао тај део Академског речника, тражио је идеално значење предлога *испод* (са аблативном нијансом) али су његови примери малобројни и непоуздани. Према мојим испитивањима *из* има појачано значење. То је морало доћи из употребе *из* као префикса уз глагол, јер глаголи с тим префиксом значе често вршење радње у потпуности: *искрстити*, *измолити*, *исплакати*. Постоје многи повратни глаголи с тим значењем: *испавати се*, *исписати се*, *испостити се*. То *из* се као нека врста прилога пренело у предлоге *испод*, *испред*.

И код придева се прилике могу понекад објаснити на сличан начин. *Начути* значи *мало чути*, а слично је код *нагрисати*, *накренути*. Дакле, тим *на* се обележава да је нешто извршено у малој мери, па се *на* с тим значењем преноси у придеве *наглув*, *нажут*. Исто је то код *по*: *из посавати*, *побојавати се*, *покуцати*, *полежати по* доноси своје значење у *поголем*, *подебео*. Из *прилећи*, *причувати*, *припазити*, *при*

доноси значење у *приглуп, прилуд*; из *прочистити* (где *про* има ретко деминутивно значење: мало чистити) оно се преноси у *просед*; из *преценити, преплатити, престарети* иде значење *пре* у *предраг, прекрасан, прелеп, препун*.

Из овога излази правило о депрефиксацији, као паралела онеме што је Вајан назвао депревербацијом (кад из сложених глагола постају прости, они задржавају оно значење које су имали као прости. Класичан пример је *разрешити* > *раздрешити* из којег после постаје *дрешити*; *обискати* – касније *бискати*).

Таквих примера у области акцентуације и глаголског вида има на стотине и хиљаде.

До овога што сам изнео под називом депрефиксација, долази се не само семантичко-морфолошким већ и другим путем. Ми знамо да је у старом језику постојао предлог *отъ* који је једначењем по звучности дао *од* што је код нас после и уопштено. Међутим постоје и данас глаголи са *от-* (као префиксом): *отићи, отети*. Свест не везује то *от-* са *од*; тако ми у *одузимати* осећамо аблативност (која претставља главно значење предлога *од*), а у *отети* не осећамо, и глагол значи *насилу узети*. *Отићи* није *ићи од нечега* већ *напустити*, док се *одилазити* осећа као одвајање.

Има још један доказ томе, до којег долазимо посматрајући правопис. Психолошка или семантичка граница слога у *одуларити* налази се иза *од-* (не дели се *о-дуларити*, јер би се тиме замрачивао смисао глаголске сложенице).

Дакле, из неколико разлога може се тврдити да се префикси сазнају као аутономни делови у говору. Они учествују у променама код глаголских речи (утичу на вид, на значење), али одржавају самосталност, и добивајући нова значења у појединим везама, могу га преносити у друге везе.

Префикси се не сматрају као засебне врсте речи: међутим ингениозни научник – Шахматов, сматрао их је као издвојену врсту речи. Он је то тумачио тиме што префикси имају службу допуњавања значења глагола, придева и прилога. Шахматов је лепо осетио проблем али није умео да изнесе тачно његов значај. Значај ових појава лежи у томе што се оне одигравају у нашој свести; граматички префикси нису засебне речи. Шахматов је осећао да му се може замерити па је самосталност префикса поткрепљивао тиме што су префикси пореклом прилози. Међутим – иако је то тачно за дијахронично посматрање, синхронично су префикси само аутономни делови сложених речи, који чувају (не сваки пут подједнако) своја засебна значења, али се не употребљавају самостално те немају права на назив врсте речи. За то би било потребно да имају посебан облик, функцију и значење.

Што се тиче наставака (за образовање речи) за њих се често каже да имају своја значења. Стварно, ми осећамо разлику између *читац* и *читалац*. Питање је да ли наша језичка свест осећа наставке онако како осећа префиксе. Чињеница је да се *носач* осећа као проста реч, јединствена по својем склопу. Наставак *-ач* се не схвата као нешто засебно. У целовитом појму ове речи ми не сазнајемо где почиње наставак, тј. где се завршава главни део. То се види и по дељењу речи на слоге: ми делимо *но-сач* а не *нос-ач*. Али ако се изведене речи осећају као јединствене – у чему је онда грађење нових речи? – Постоји глагол *носити*

и општи глаголски део *нос-* према облику *носач*. На основу односа готове речи и општег дела граде се друге готове речи према одговарајућим општим деловима. Ми анализом долазимо до наставака *-ач*, *-иште*, *-ота*, али наставак као нешто аутономно не осећамо; не осећамо их онако као што се они осећају у аглутинативним језицима. Ми, и кад примамо наставке из језика где су суфикси самостални, поступамо с њима као са домаћим суфиксима. Тако смо добили реч *бакарлија*, *Сарајлија*, *прекоморлија* – од елемената који су могли да се осете као општи делови и позајмљеног турског наставка. И наш веома раширени наставак *-ар* уствари је страног порекла, позајмљен из језика који су га примили из латинског.

При грађењу речи помоћу наставака имамо два случаја: некада реч, од које је друга реч изведена, улази у њу са детерминативним значењем: у *брашнар* општи део, иако је настао од именице *брашно*, има придевско значење. Други случај – нешто ређи – јавља се код деминутива, пејоратива, амплификатива и сл., тј. код речи са психолошком оценом. Ту општи део остаје оно што је, а суфикс је тај који уноси детерминацију (суфиксе не замењује самосталну реч као у првој групи случајева: *-ац* у *белац* значи *човек*). Постоје, дакле, различити механизми образовања речи.

Проф. М. Московљевић: Питања која су овде покренута веома су занимљива, и само због краткоће времена ми овде нисмо у стању да их дубље проанализирамо. Проф. Белић се није сложио са Шахматовим, међутим ја се придружујем мишљењу Шахматова. Префикси и у вези с глаголом и одвојени од њега имају прилошко значење. Наша школска граматица је стварала код нас извесне навике у погледу поделе речи на врсте, али ми треба да се одвојимо од тога. Ја мислим да се у нашој свести и делови речи осећају као нешто засебно. Ми осећамо *пре-* у *превелик* као прилог; у *преисториски*, *пре-* није *trans* него *до-*, и ми то такође осећамо, слично као у аглутинативним језицима.

Мишљењу да се суфикси не осећају као нешто засебно иде у прилог факат да многи људи често погрешно употребљавају суфиксе; али други тачно знају шта који од њих значи и шта уноси у реч. У речи *подупирач* *-ач* се осећа као извршилац радње; *читач* је онај који сад чита, *читалац* – који је редовно читао. Аналогно томе *носач* би требало да значи онога који тренутно носи, а *носилац* (напр. *носилац* ордена) означава трајну особину.

Што се тиче постанка предлога *испод* и његовог значења: *испод* показује и извесну аблативност, тако да је првобитно морало да се говори само *Дошао је испод Цера* па се то пренело и на *Рођен је испод Цера*.

Проф. А. Белић: *Из-* значи и већу меру, појачавање основног значења. То је нијанса суперлатива која изазива генитив. *Из-* са глаголима има пет значења, и једно од њих је и ово елативно о којем смо говорили. – Што се тиче схватања научника Шахматова, ја се с њим ипак не могу сложити; то схватање је одбацио и Виноградов, и чак је исувише мало пажње обратио на њега. Уосталом, та идеја Шахматова нађена је међу његовим белешкама већ после његове смрти и није од њега самог унета у његову граматику.

Врста речи је уопште релативан појам. Ми, кад говоримо о врстама, имамо на уму засебне речи. Разни језици имају различит број врста речи. Ми, на пример, немамо члан (ни македонски језик нема члан, иако би Бугари хтели то да докажу), али га можемо изразити. Кинески језик има само две врсте речи – појмовне и помоћне. Ствар није само у нашем старом схватању поделе речи на врсте већ и у још неким тешкоћама: *про-* се, на пример, употребљава као префикс, а немамо га ни као прилог ни као предлог. Шахматов је за време свог научног рада веома еволуисао: па је испрва делио речи по морфолошком моменту (променљивост итд.), а касније прешао на семантички и функционални. Верујем да би он, можда, касније и изоставио префиксе из врста речи. Треба напоменути и то да се он синтаксом до пред крај живота није бавио.

Што се наставака тиче – потребно је заиста осетити њихово значење, али је потребно осетити шта значи цела реч с наставком а не он сâм. Кад би се суфикси осећали као нешто самостално, настала би револуција у погледу поделе речи на слоге. Гаранција за наше мишљење је подела речи *носач*, јер знамо да у сложеним речима, где осећамо саставне делове, не вршимо фонетску већ семантичку поделу на слоге.

М. М.: Ми и од непознатих именица градивимо деминутиве и аутментативе помоћу наставака. Значи – ми осећамо значење наставака.

А. Б.: Довољно је да имамо однос *девојка: девојчура*, па да у односу *Немац: х* заменимо *х* са *Немчурина*. – Ми не осећамо ни падежне наставаке. Осећамо цело *града* а не *град + а*, јер да је тако, *-а* би био општи падеж за генитив, као што је у француском језику *de* општи генитивни предлог. Све се ово, дакле, догађа у нашој свести, која гради нова образовања аналошки према узорима.

Наталија Радошевић: До новог стварања долази, можда, преко акустичких слика. Ја не мислим да наставак треба издвајати као нешто аутономно, али мислим да у плану акустичне слике *-ач* добија своју нијансу значења.

А. Б.: Нама звучи цела реч, не само *-ач*. Ја не видим никакву аутономију суфикса и сматрам да је творачки само однос делова, а не они сами за себе.

Љубомир Матић: Отсуство осећања за значење суфикса примећује се у новим образовањима као *радијалка; мелијарка*.

А. Б.: Онај који је саградио такве речи осетио је структуралност, безбојност наставака *-ка*. Овде је *-ка* дошло овде само да означи женски род.

Љ. М.: Те речи се засад употребљавају само фамилијарно.

А. Б.: Сва нова образовања су поникла тако. Увек има угледања, односа, аналогија – а сви ови процеси врше се ту трагом сазнања, у потсвести која је продужетак свести.

Проф. П. Сланкаменац: Мене је ова тема и раније интересовала. Код нас је 80% речи по значењу јединствено. Током времена се ствара накалемљено осећање да префикси и суфикси значе нешто посебно. У мађарском језику је то сасвим друкчије; тамо је сасвим јасно и може се доказати да префикси имају своја самостална значења.

А. Б.: Слично је у немачком језику, где *auf* има самосталност у реченици *Die Sonne geht auf*.

Н. Радошевић: У нашем језику постоји извесна самосталност предлога: *ја сам за* (напр. неку одлуку). Руски се може рећи *Все стояли около*.

А. Б.: То се не може наћи у случају префикса, оних који се не употребљавају као предлози.

Записничар:
Ирена Грицкат

Записник
са петог лингвистичког састанка
одржаног 26. XII. 1952 г.

Дневни ред:

1. Ирена Грицкат: Приказ и оцена Серенсенове студије о словенском виду и временима
2. Дискусија

Ирена Грицкат: Године 1949 изишла је књига Ханса Кристијана Серенсена *Aspect et temps en slave* (Aarhus). Књига претставља на структуралистичким методама засновану студију о словенском виду и временима. Примена логистике, тј. алгебарског третирања језичке материје, и епистемологије, тј. проверавања основних поставки, затим тражење металингвистичких основа (у уводним деловима књиге), проучавање синхроничног пресека проблема, и то само у плану *langue* (у Сосировом смислу), најзад увођење система опозиција и комутација – све то претставља карактеристике ове структуралистичке студије, рађене по угледу на Хјелмслевљево.

Не би се могло рећи да је ово дело инструктивно за оног ко жели да се ближе упозна с проблемом. Писац прилази чињеницама на нов, модеран начин, али не открива ниједан нов детаљ који би могао бити од интереса за лингвистику. Маса условних назива и веома апстрактних интелектуалних операција, често неадекватних језичкој грађи које се тичу, отежавају разумевање и компликују питања без икакве потребе. Сем тога писац не показује довољно познавање литературе и оних факата словенске конјугације који нису без значаја баш за његово проучавање.

Серенсену се мора признати да се придружио извесним правилним закључцима о словенском виду и временима. Такође треба истаћи да је примену структуралистичких схватања на словенску глаголску проблематику спровео савесно и доследно.

Проф. А. Белић: Казаћу две речи поводом реферата и поводом писца. Референту треба одати признање да нам је ову веома замршену студију приказао на јасан начин. Поводом писца треба на првом месту споменути прашку школу која је Сосирове принципе применила на проучавање гласова и на тај начин засновала фонологију. Те идеје су с нарочитим одушевљењем прихватили Данци, специјално серкл у Копенхагену. На челу његовом налази се Хјелмслев који је

покушао да да фонолошкој школи шири карактер. У структурализму има велики део истине и тачности: правилно је њихово откривање система у језику. Јер сви системи једног језика и дају структуру тог језика. Сам Хјелмслев није начисто у питању граница својих посматрања ни у питању њихове садржине. Он је своја гледишта мењао, а једно време је занемаривао проучавање значења. Структуралисти углавном мисле да је структурализам – који је сам опис, – довољан и за објашњавање. Међутим у њиховим описима јављају се и апсурдне величине, оно што не постоји у језику. Та школа је још неразрађена, што се види и по овој књизи, где Серенсен, додуше, полази од Хјелмслевљевих поставки али одмах додаје да се не слаже с њима.

Што се тиче покушаја да се лингвистичка факта тумаче математичким путем, ја сам имао прилике да разговарам с Миком Петровићем, који је желео да све науке подведе под математичке формуле, и он се сложио с тим да лингвистичка факта не могу да се уклопе у математички рачун. Језик, који је живот, не може да се утера у формуле, како би желели структуралисти, као пример нека нам послужи генитив, који се веома шири, показујући читав сплет специфичности.

Данашња структуралистичка школа у Америци развила се на терену математике, механике, физике. У Европи Кошмидер има друкчија схватања, и пада у другу крајност: он разматра вид и време у реченици, али не води рачуна о томе да ли је носилац неког значења глагол или контекст.

О Серенсеновој књизи треба рећи да она уопште не показује да писац влада материјалом. Он меша перфективне глаголе са перфективаним. Серенсен мисли да је класична лингвистика непрецизна, али је уствари непрецизан он, јер прихвата, напр., нека збиља нетачна Мазонова тврђења, не знајући да их се Мазон касније и сам одрекао. Његово излагање одликује се произвољношћу и симплификацијом. Структурализам уопште показује доста чупања из система, и за њега се мора констатовати да је то привремен правац, осуђен на пропаст као и многи други.

Милка Ивић: Серенсену се мора признати да је он одан ученик структурализма, и да је овом књигом учинио један поштен покушај. Он има смелости да призна своје грешке. По карактеру рада приближава се америчким структуралистима, јер је код њих највише раширен принцип комутација, који је углавном примењиван на фонологију, док Серенсен скреће пажњу на вредност комутација и у другим областима лингвистике. Тај покушај треба поздравити.

А. Б.: Велико је питање да ли комутације могу вредети и у синтакси.

М. И.: Молим референта за два објашњења. Да ли је и с чије стране било и на пољу лингвистике постављано питање основног фонда аксиома? Ко је замењао Хјелмслева на нелингвистичности излагања?

И. Г.: Интересантна су разлагања Транекера Расмусена о томе каква треба да буде база појмова који се у лингвистици даље више не дефинишу. Он је био за то да се дефиниције воде до најопштијих, до свакидашњих појмова. Хјелмслев се обазрео на тај метод, али није ишао до такве крајности; Серенсен исто тако. Што се тиче замерке о нелингвистичности, њу је учинио, између осталих, Вогт

у *Acta linguistica* године 1939 г. Он се питао да ли Хјелмслевљева тумачења могу да буду корисна за лингвистику, иако је био његов ученик.

Проф. Т. Маневић: И у нашој средини су се назрели претставници структуралистичке школе, и једна таква студија је изишла у нашој земљи. То је уџбеник македонског језика Х. Ланта, који је израђен са свим оним што спада у структуралистичке методе, са цифрама, величином зера итд. За жаљење је што приказ те књиге није изашао у Јужнословенском филологу. Лантови закључци су непроверени. Он их изводи на основу једне црте, $ж > а$, а не узима у обзир толике друге. Понешто назива „сличношћу” с руским; у области алтернација има чудноватих парова (*в* и *ш*). Примам се да ту књигу прикажем на једном од наших састанака.

Проф. А. Белић: Молио бих проф. Шкерља да нам објасни једну појаву у словеначком језику. Глагол *купити*, тренутан, када се употреби у презенту, изгледа да може имати презентско значење.

Проф. Шкерљ: Примећује се у погледу перфективног презента разлика између српскохрватског и словеначког језика, а и међу самим Словенцима. Изгледа да да уопште лабави прецизност употребе тог облика у словеначком.

А. Б.: Да ли *купим* значи *готов сам да купим*? Тј. да ли има модално значење?

Проф. Ш.: Може да има то значење.

Ирена Грицкат: Тај глагол специјално има у старијим фазама неких језика имперфективно значење.

Проф. Лалевић: У вези с перфектизовањем глагола помоћу префикса може да се примети да само *без* не перфектизује глагол: *бешчастити*.

Проф. А. Б.: Тај глагол није постао од *частити* већ од *бешчаиће*.

Проф. Лалевић: Још једна примедба: није тачно Серенсеново тврђење да се у средњем роду не јавља глагол у првом лицу перфекта. Ја сам нашао доста примера у народним умотворинама.

Записничар:
Павле Ивић

Записник
са шестог лингвистичког састанка
одржаног 6. III. 1953 г.

Дневни ред:

1. Тодор Маневић: Најновије граматике македонског језика (Ланта и Конеског)
2. Дискусија

Т. С. Маневић, проф. ВПШ у Београду, реферисао је о двама граматикама македонског књижевног језика, које су изишле из штампе крајем 1952 г. у издању „Државног книгоиздателства на Н. Р. Македонија, Скопје”. Једна од ових граматика је на енглеском, која поред богатог граматичког градива садржи, као његову илустрацију, 80 страница текстова из савремене македонске прозе, и 3

краће народне приповетке, а исто тако македонско-енглески речник са више од 7000 речи. Аутор ове граматике је Horace G. Lunt са Харвардског универзитета, а другу је, на македонском, написао проф. Универзитета у Скопљу Блаже Конески.

Конески, по речима референта, још није објавио морфологију македонског књижевног језика. У уводу прве књиге своје граматике он је дао историјат борбе за македонски књижевни језик и принципе на којима се он сада изграђује, док је у другом и трећем поглављу обрадио фонетско-ортографске норме и акценат, који има карактер логичког акцента у групи речи, а којем је место на трећем слогу од краја у посебним речима механички условљено. Референт сматра да је неоправдана употреба речи са групом *-шт-* за које у македонском постоје дублети са *ќ* уместо *шт*, да се графичким обележавањем палаталног *л* са *-лј-* не даје тачна слика те македонске фонеме, истиче да Конески, спроводећи стриктно принцип трећесложне акценатске системе, предлаже образовање нових речи или сложеница супротно духу мак. говора, занемарује чињеницу да се трећесложна акценатска система осећа највише у адвербијалним синтагмама и емфатичним деловима говора чак и у прилепском, који је послужио као основа за формирање мак. књижевног језика. Исто тако, по мишљењу референта, многи примери Конеског не убеђују да речи не задржавају свој акценат, макар са јако ослабљеним интензитетом, иако стоје у споју са другим речима када чине „акценатске целине”.

Хорас Лант излаже материјал структуралистичким методом, даје само резултате фонетских појава и савремено стање граматичке структуре македонског књижевног језика. Он изводи девет карактеристичних фонетских црта, које упоређује са стањем у осталим словенским језицима, истиче познате морфолошке и синтаксичке одлике македонског, али не толико изворе у несловенским балканским језицима, с чијим су претставницима Македонци вековима живели у симбиози. Отуда његова констатација да македонски и бугарски чине једну, источно-балканску словенску, групу – остаје неуверљива. Из фонетских црта то не излази, а познато је да споменуте морфолошке и синтаксичке црте, поред македонског и бугарског, имају и југоисточни српски дијалекти који су такође трпели утицај несловенских балканских језика. У своме реферату проф. Маневић је с похвалом истакао прецизност објашњења и прегледност у систематисању грађе, чиме се одликује књига Ланта, али се не слаже у потпуности с његовим тумачењем неких облика, нарочито с тврђењем Ланта да су тзв. „distanced-forms” глагола „fully grammatical”. Адекватно значење овим облицима проф. Маневић налази у турском, из кога даје врло много и разноврсних примера, истичући могућност да је македонски могао и отуда да добије подстицаје. Нека места у својој граматизи, тврди референт, Лант није обрадио самостално.

Проф. А. Белић: У овом реферату изнето је мноштво интересантних проблема, нажалост још нерешених; и било би за науку корисно кад би се проф. Маневић посветио питању симбиозе балканских језика. Постоји и низ питања која су сад већ јасна, док код Конеског и Ланта изгледају још увек конфузно. Тако је, напр., питање гласова *л* и *љ*. Галички говор има ситуацију да свако *л* испред

e и *i* постаје полумеко, и то се у мојој студији бележи са *л*. У тим крајевима се говори и *недила*, *луѓе*, тј. тај глас постаје и од сваког старог *љ*. А право *љ* постоји у случајевима који су настали на македонском земљишту: *зеље* < *зельје*. Томе није потпуна паралела случај са гласом *н*, јер старо *њ* прелази у *н*, а ново *њ* (< *њје*) даје *њ*. Међутим у галичком је идеална схема, какву не налазимо на другим местима. – Пулевски је осећао разлику између две врсте *л*, и бележио ју је у својем четворојезичком речнику.

У излагању о акценту показало се да референт нема језичко осећање као у Галичнику и Прилепу, већ је из области где сва 3 последња слога могу *бити* наглашена. У Галичнику, међутим, акценат на трећем слогу је и у случајевима спајања речи са еклитикама и проклитикама.

Што се тиче „distanced-forms”, оне су развијене у бугарском језику под утицајем турског, бар према данашњим хипотезама. То је врста конјуктивности какву налазимо и у немачком језику (*er singe*); врста модалног облика. Требало би видети распрострањеност те црте. У Галичнику ја сам нашао само неке почетке таквог развоја глаголске системе. У бугарском тога има више у источним крајевима, а зна се да је тамо турски утицај био већи него у македонском.

Употреба облика са *кѣ* (за претерит) обилно се развила у македонском језику, али паралелне појаве има и код нас.

Одавно се поставља питање у коју групу, да ли источну или западну балканских словенских језика, иде македонски језик. Да је македонски језик сада оно што је био старословенски, ми бисмо рекли да иде у источну групу; али данашњи књижевни македонски језик је резултат симбиозе са српским и са другим језицима; он је сасвим нов језик, који није српски, а још мање бугарски. Ја сам у своје време говорио о македонском језику као о староштокавском имајући у виду ону основицу која је могла бити далеки југозападни српски говор, са чувањем старих особина (напр. разликовања *џ* и *џ*, о чему, уосталом, има трагова и у нашем језику, посматраном заједно са неким црногорским говорима). Свођење полугласника на један постоји како у српском тако и у бугарском језику.

Прелаз *ћк*, *ћн* > *шк*, *шн* такође претставља проблем. Паралелизам са појавом *чк*, *чн* > *шк*, *шн* је убедљив, само за такво тврђење треба скупити више материјала. Ђерић је скупио о томе доста материјала.

Проф. Маневић: Његов је материјал само из литературе, не из живог говора.

Проф. А. Белић: Задатак Скопског универзитета требало би да буде – израда регионалног речника у којем би се утврдило кретање дијалекатских црта. Код Селишчева тога има мало и подаци су несигурни, пошто је имао априористичких идеја.

По мојем мишљењу члана у македонском језику и нема; то што се зове члан, само је анафорска заменица, и није као у бугарском језику. Чланском употребом називамо само ону која служи искључиво за показивање одређености и неодређености, као у француском или енглеском језику; немачки члан већ није искључиво то. У македонском језику, као и у другим балканским несловенским језицима, ситуација је као у немачком.

Павле Ивић: У овом реферату је и постављено и решено много проблема. Желим да додам неколико коментара. Пре свега мислим да Лантову књигу треба посматрати као чисто дескриптивни уџбеник; њему историја језичких појава није била циљ испитивања. Тако се може разумети што је Лант прешао преко сличности с другим балканским језицима. У таквој перспективи не изгледа необично ни алтернација *v/sh*; само је проф. Маневић у праву кад замера што се код Ланта не види да не може свако *v* да алтернира са *sh*. Тачна је и замерка у вези с вокативима именица на *-ција*, тј. да он није увек на *-ци*, већ само уз лична имена. Тачне су паралеле с аромунским и албанским језиком, а оне се могу применити и другде. Ја сам у Банату, где има највише румунског елемента, нашао бар половину истих црта које су овде биле споменуте. То потиче од истога, несловенског, становништва. Понешто од тога постоји и у чакавском (*га зове* код Кушара у рапском дијалекту). Опасно је упоређивати *далеко га било* са турским језиком; то је обичан словенски *оптатив*. Лантово одвајање *глед-ам* може се бранити, јер је исто *ам* и у *видам, видиш*.

Књига је прошла нешто горе него што је требало. Не заборавимо да је Лантов задатак био тежак, јер је то прва [граматика] македонског језика на страном језику, а и уопште једна од првих, и прва која има вредности. Његов циљ је био скроман – да напише само уџбеник, а не историску граматику. Кад странац пише граматику, то уноси методско освежење, кидање традиције домаћих теоретичара. Структуралистички метод је унео доста нових углова гледања, који су дали и добрих резултата. Излагања и значења су често добро изнијансирана, иако је енглески језик од те проблематике веома удаљен. Интересантно је излагање о преношењу акцента на предлоге.

Проф. Маневић: Али нема значења предлога.

Павле Ивић: У изношењу материјала има уопште неједнакости, али, с друге стране, и ствари које су интересантне не само за испитивање македонског језика – мени је на пример било интересантно што сам нашао чињенице које се подудару са банатским стањем.

Слабо је место његова подела глагола на 3 глаголске врсте, према презентској основи; ми данас добро знамо да једна глаголска основа не прејудуцира другу, а свих 8 Белићевих врста налазе се у македонском језику, с том разликом што су се две од њих стопиле у једну због прелаза *ж > а*. Такође се може приметити да Лант не говори о индикативу и релативу, иако се те категорије, које знамо из нашег језика, могу применити и на македонски.

Проф. Маневић: Лант је унео аподиктичка тврђења у свој рад. Требало је да се захвали у предговору Андрејчину, кога је, најблаже речено, компилирао. – Тачно је да би у његовој књизи паралеле са другим језицима биле сувишне, али је о паралелама било потребно реферисати овде, да би се потврдило наше гледиште о томе да су његова тврђења о сродности македонског језика с бугарским нетачна.

Записничар:
Ирена Грицкат

Записник
са седмог лингвистичког састанка
одржаног 20. III. 1953 г.

Дневни ред:

1. Петар Сладојевић: О имперфекту у српском језику
2. Дискусија

Петар Сладојевић: Прва особина имперфекта је та да се он употребљава за доживљену прошлост, и у питањима онда када се очекује да је лице коме се упућује то питање, или чак неко треће, о коме се пита, доживело ту прошлост. О томе се зна из свакодневне употребе, док се из литературе тешко може сазнати, ма да Стојићевић тврди да је приметно код писаца. Друго је питање да ли тог времена има у индикативу. У том смислу ћемо анализирати примере. – У смислу удаљености радње од момента говора имперфекат не значи ништа. Имперфекат значи неограничену трајну радњу, тј. никаква ограниченост се њиме не износи. У томе и јесте разлика између њега и аориста трајних глагола, док перфекат трајних глагола може значити и једно и друго. – Да ли у имперфекту има значења појачане трајности – сумњам; за мене он значи и дугу и кратку радњу. Ја у њему не осећам ни специјалну нијансу паралелности: она излази из трајности и неограничености радње.

Губљење имперфекта тумачим тиме што има много више недоживљене прошлости него доживљене.

Проф. А. Белић: Треба похвалити чињеницу што је референт предавао, а није читао свој рад. Тако се мисао може пратити далеко боље.

Павле Ивић: Мене је импресионирала скромност референта, јер о тим проблемима је већ много дискутовано, а он је рекао и нове и добре ствари. Он је доказао индикативност извесних примера; тако да би се можда и могло говорити о неколико погрешно одабраних примера, али се цела листа не би могла спорити. Анализирајући примере у том смислу он је инсистирао на незаменљивости имперфекта другим временима. Заменаљивост показује да у питању није индикативност, али има релативских ситуација где се временски облик не може заменити без штете по смисао. Најбољи Петрови примери су у дијалогу, у полуреченицама, где је искључена свака могућност приповедања.

Замерио бих на објашњењу да се имперфекат губи због веће културе и повећаног фонда знања чињеница по чувењу. Зашто онда западноевропски језици и грчки чувају то време? И наши народи се не разликују толико по култури између себе, а опет неједнако чувају имперфекат.

Могоа бих ова излагања да допуним галипољским примерима, јер се у том говору имперфекат одлично чува и осећа. Галипољски говор зна за доживљену прошлост, и за преношење у ситуацију саговорника за којег се претпоставља да је доживео оно што говори. Ни у галипољском се не може приметити наглашавање дужег трајања радње (Даје примере).

Проф. М. Московљевић: За тумачење примера било би корисно да је референт изнео каква би разлика у значењу наступила кад би место имперфекта био употребљен перфекат. Мени се чини да у првом Сладојевићевом примеру имперфекат баш даје нијансу паралелности. Можда у тој области и треба тражити разлоге губљења имперфекта.

Проф. Ђурић: Треба жалити што се то време губи из нашег језика. Ја сам проучавао то питање компаративно и дошао сам до закључка да је у грчком језику (у септуагинти) имперфекат веома раширен, а перфекта да има мало; у словенском преводу је обрнут случај. Грчка синтакса је богатија од наше. Херодот је употребљавао имперфекат за радње којима је сам био сведок – што се слаже с излагањима предавача. Познато ми је да имперфекат и данас живи у разним крајевима наше земље, а нестаје вероватно под утицајем школе.

Проф. А. Белић: Треба имати на уму да је наш имперфекат нова творевина, а старом грчком имперфекту одговора наш аорист трајних глагола.

Проф. Р. Алексић: Требало је да нам референт пошаље примере бар један дан раније. Мислим да би се могла извршити дубља анализа наведених примера; докази да су они заиста индикативни нису довољно убедљиви. Референт је говорио о заменљивости перфектом, међутим у одговорима на питања постављена у имперфекту не може се одговорити перфектом; а ако би и питање и одговор били у перфекту, то би опет значило нешто друго. Зато мислим да је требало више рећи о разлозима зашто се имперфекат ту не може заменити перфектом. Тако, напр., реченица „Ја мишљах да те боли зуб” значи „ја сам помишљао” а не „ја сам мислио”. У црногорским говорима имперфекат има специјално значење ублажавања тврђења.

Проф. Маневић: Идеје Сладојевића су тако нове да је просто чудно што оне раније нису биле познате. Македонски говори имају адекватне случајеве употребе, и имперфекат се у њима не може заменити перфектом. У македонском је присутно значење паралелности радње исказане имперфектом са другом радњом.

Проф. А. Белић: Нас је највише интересовало језичко осећање које има Сладојевић за имперфекат. Видели смо из његових излагања да је значење доживљености и значење трајности она која одликују имперфекат од перфекта, који је неутралан. Што се тиче доживљености, то је стилски моменат: трајност, која је особина имперфекта, транспонује се на трајност из сопствене прошлости. Стилски моменат је и ублажавање тврђења. Све то, као и паралелност која се јавља на место обичног трајања, указује на изблеђивање првобитног значења и на прераду имперфекта.

Начин доказивања индикативности помоћу замене другим временима је добар; само заменљивост перфектом не значи ништа, јер и перфекат значи и прошлост и индикативност.

У питање се имперфекат уноси из одговора, где стоји због својег значења. Ја ипак мислим да се и у питању задржало старо значење имперфекта, тј. трајност.

Све нас заинтересовало је питање губљења имперфекта. У преводу Новог Завета примећује се да се Вук не држи онакве употребе каква би се очекивала. Вук замењује имперфекат (а и аорист) перфектом и неком одговарајућом

прилошком одредбом. Тако се може тумачити губљење та два времена уопште. – Наш имперфекат је једно ново време, направљено на бази аориста, и данас он постаје модално време.

Сладојевић је истицао неограниченост трајања радње у имперфекту.

П. Сладојевић: Аорист од трајних глагола значи пресечену радњу; међутим код имперфекта се ништа не говори о граници; он чак више личи на неко стање.

Проф. Московљевић: Дајте нам карактеристике имперфекта помоћу замене перфектом.

П. Сл.: Ја не знам случајеве кад се имперфекат не би могао заменити перфектом. Увек се све може рећи и перфектом, само се онда не истичу оне специфичности које се налазе у имперфекту.

Проф. Белић: Питање је да ли се заменом добија идентично значење.

П. Сл.: Значење доживљености је најкарактеристичније у имперфекту.

Проф. А. Белић: Какав је однос лица у том времену?

П. Сл.: Сва лица долазе у обзир.

Милица Станић: Код мене је живо осећање имперфекта, и ја немам осећања ни за какве друге компоненте сем за трајање. Кад се каже „Старац је сједио” – радња је трајала и завршила се, а „Старац сјеђаше” значи да се ништа не зна о граници. Ту је чак истакнута неограниченост.

Проф. Алексић: Да ли имперфекат може или не може да се замени перфектом? Ми сад видимо да се не може заменити.

П. Сладојевић: Ако је неко преда мном седео па отишао, ја могу о томе да саопштим и перфектом и имперфектом. Али ако ја одем и оставим га да седи, морам да употребим имперфекат.

Проф. Белић: Ако сте га видели да седи, је ли обавезно да то кажете у имперфекту?

П. Сл.: Није обавезно: важно је да ли ја сад имам жив утисак о томе или не. – Иначе, ја сам о заменљивости перфектом говорио само због решавања питања индикатива и релатива, а не у вези с другим нијансама значења.

М. Станић: Место имперфекта у питању „Шта рађаху пријатељи?” не би могао да се употреби перфекат, јер би то значило да сад више сигурно не раде. И одговор у перфекту би значео то исто, и зато је неисправан у случају неизвесности прекида.

П. Сл.: Одговор у имперфекту на питање у имперфекту може да буде и из стилских разлога, због слагања времена.

Проф. Белић: Не, јер овде имперфекат има своје право значење. – Референт је дошао до тачних закључака, само што се у првом делу није срећно изражавао о заменљивости имперфекта перфектом. Перфектом се констатује радња у прошлости, а вид се показује основном; у имперфекту се истиче неограниченост. Све друго су накнадно додати моменти, транспозиција. – Од овог реферата може да се направи интересантан чланак, јер имперфекта, оваквог какав је наш, нема у другим словенским језицима.

Записничар:

Ирена Грицкат

Записник
са осмог лингвистичког састанка
одржаног 19. V. 1953 г.

Дневни ред:

1. Павле Ивић: Систем значења претериталних времена у говору Галипољских Срба
2. Дискусија

П. Ивић: Материјал галипољског говора претставља, сам по себи, само стање у једном локалном говору, који је, услед велике архаичности, врло користан за реконструкцију старијег стања у српским дијалектима. Проста претеритална времена овде су у веома широкој употреби. Имперфекат значи несвршено трајање радње у доживљеној прошлости, „у време на које се мисли”, другим речима, у временској ситуацији у коју се говорно лице преноси мислима и које се овде посматра као процес, као збивање. Паралелизам са датим тренутком у прошлости претставља неопходну релативску компоненту у значењу имперфекта, али то не значи да је он увек лишен способности правог индикативног одређивања. Има примера у којима ни говорна ситуација ни контекст не показују да се ради о прошлости; једино упућивање на њу лежи у самој употреби облика имперфекта. Аорист значи извршење радње у доживљеној прошлости у време на које се мисли. У синтаксичком индикативу аорист најчешће значи радњу извршену непосредно пред тренутком говора, али долази и ван те ситуације. Аористом имперфективних глагола обележава се извршење трајне радње у прошлости обухваћене у целој дужини њенога трајања. Извршење у овом случају подразумева вршење радње и престанак тог вршења. Аорист неких глагола који се обично сматрају имперфективнима није имперфективан: *јѣ'до, мѡz(o), нѣта, нѣкти*. То долази отуда што су ови глаголи, уствари, двовидски (као уосталом често и у другим говорима). Перфекат је једино употребљиво време за недоживљену прошлост. Али он се може употребити и за доживљену радњу ако се она не посматра као процес него као факат, дакле без преношења у мислима у одговарајуће време и ситуацију у прошлости. Овакав перфекат веома је чест у свађама, грдњама, препиркама. У неким примерима опет доминира нијанса резултативности. Значење недоживљености и значење факта радње претстављају уствари прераду овога значења. Резултативност се јавља или тамо где се затиче готово стање које је резултат већ извршене радње или у претеритопрезентској ситуацији. У првом случају радњу говорно лице није доживело (оно је видело само стање иза ње), а у другом случају оно узима радњу као факат, а не као процес. Доцнија семантичка еволуција поставила је у први план ове семантичке моменте, док је резултативност сведена на ранг другостепеног обележја.

Проф. А. Белић: Ивићево разлагање је интересантно. Однос доживљеност : недоживљеност претставља стилистичко-семантичку транспозицију лингвистичког односа индикатив : релатив. Према томе тај однос није нешто првобитно, непосредно. Према излагању изгледа да је у говору Галипољских

Срба система претериталних временских облика транспонована система и то транспонована у однос доживљеност : недоживљеност. Шта ова транспозиција, које има делимично и у другим говорима, претставља лингвистички? У језику има таквих транспозиција. Имперфектом се најпре износило оно што је било, нешто стварно. Овде (у галипољском говору) се тај индикативни однос причвршћује за нешто што је доживљено. Индикативна употреба почиње прелазити у семантичко-стилску особину. И перфекат се овде развио стилски – у недоживљеност. За перфекат се на првом месту везало релативно причање. Може бити да код Галипољаца имамо у перфекту онај релатив који се претворио у статистику преко резултативности. – Крњи перфекат се, на пример, развио у две категорије, које више нису временске. Једна је стилистичко-семантичка, а друга статичка, нешто стално, датост.

Овде су померени оквири; релатив и индикатив не значе много, него доживљеност и недоживљеност – факат или резултат као статика.

Статика је у перфекту. У перфекту без разлике релатива и индикатива имамо свођење на значење факта, резултата, статике.

Ово је развитак једне системе засноване на стилско-семантичким основама. Ирелевантно је да ли је у питању релатив или индикатив. То је нешто што је галипољски говор сам развио, будући изолован од осталих наших говора.

Проф. Т. Маневић: Оквири индикатива и релатива се губе као релевантни. Овај систем апсолутно одговара систему турскога глагола.

Материјал који је Ивић изнео изванредно је тачно забележен и објективно изнет. Он одговара стању ствари.

Турци би све то овако казали, на исти начин. [Поткрепљује своју тврдњу примерима из турског]. Овај систем у галипољском није ствар унутрашњег развитка него је резултат утицаја турског језика.

Проф. А. Белић: И у турском се такво стање развило из првобитног односа индикатив : релатив. У македонском је иста појава.

Проф. М. Павловић: Тога има и у цинцарском.

Проф. Т. Маневић: Уз прилоге *ове године, данас*, и сл., који иначе значе садашњост, могу се у турском као и у галипољском, употребљавати претеритална времена.

Проф. А. Белић: Да ли ће бити тачно да је транспозиција односа индикатив : релатив у однос доживљеност : недоживљеност ушла у галипољски из турског? Ако је тако – како ћемо разумети ту појаву у црногорским говорима? Могло би бити да се она развила и код нас, а да је утицај турскога потпомогао њен развитак.

Проф. Маневић: Да су то јужнословенски дијалекти сами развили писао је Младенов у *Symbolae grammaticae in hon. J. Rozwadowski*. Али мислим да он није био у праву.

Проф. Белић: Вајганд је писао о томе нешто у извештајима Румунског института у Лајпцигу. Покушавао је да објасни *-џл партицип*.

Проф. Маневић: Младенов је навео чак и Црнорисца Храбра, али се та тумачења не могу узети као тачна.

Асим Пецо: Ове особине има и у херцеговачком говору.

Проф. Маневић: Систем који је Ивић ухватио апсолутно је тачан. Ја се надам да ћу доказати да иза свега тога лежи систем турског глагола.

Треба разликовати језик народних умотворина од обичног народног говора при проучавању времена. Народни говор је под утицајем турског језика. А још више то вреди за бугарски.

Проф. М. Павловић: Маневићева примедба не противи се овоме што је речено, и интересантна је.

Босански и херцеговачки дијалекти имају исти систем, а такође и црногорски па и други наши говори, и то средишњи (Цер план.). Што се тиче галипољског, могло је бити подражавања турскоме, и подршке турског језика. Ситуација је ту компликована. Мора се рачунати и с македонским утицајем.

П. Ивић: То су трацизми, не македонизми.

Проф. Маневић: У галипољском има сродности с језичким цртама средњоштокавског дијалекта.

Проф. Белић: Један од доказа да су Галипољци дошли из околине Јагодине јесу баш средњештокавизми.

П. Сладојевић: Ова дискусија кретала се углавном око значења доживљености и недоживљености. У погледу употребе аориста и имперфекта оно што вреди за галипољски, вреди и за остале дијалекте.

Чини ми се да је прихватљиво тумачење о пореклу категорије недоживљености, да је она настала преко значења резултативности. Што се тиче турског утицаја, како би се могла њиме тумачити доживљеност у црногорским говорима?

Проф. А. Белић: Зар се тамо и аорист употребљава само за доживљене догађаје?

П. Сладојевић: Да. Тамо је све као у галипољском говору, само што је у галипољском употреба нешто шира.

Проф. А. Б.: А у релативу?

П. Сл.: Аорист се употребљава и ту само за доживљену прошлост.

Проф. А. Б.: Добро би било да испитате с те стране аорист у Вуковим приповеткама и да нам то овде изнесете.

Записничар:
Милка Ивић

Записник
са деветог лингвистичког састанка
одржаног 26. III. 1954 г.

Дневни ред:
1. Проф. А. Белић: О падежној системи
2. Дискусија

Проф. А. Белић: Постоје језици који уопште не показују падежне системе. Али развијеност њена у неком језику није мерило културе. Има језика који су имали падеже па су их изгубили: тако је у енглеском и француском језику, тако

је и у неким нашим дијалектима. Тамо где та система није развијена, развијена је система предлога. Уосталом, и ми имамо мање падежа него што се обично мисли: наш језик показује доста падежног синкретизма. Има различитих система – од система с једним падежом, па до система с осам (тамо где има облика за аблатив).

У чему је основна особина падежне системе? Ми имамо у виду, наравно, зависне падеже; а у њих улази и самостални падеж, јер се они састоје од њега и зависног односа. У номинативу је само самостални облик; вокатив је апострофирање, заодевено у облик падежа, иначе изван реченице. Падеж, дакле, показује однос зависности једне самосталне именице према осталим речима у реченици. Неки научници мисле да сваки однос у реченицама, исказан чак и не падежима већ синтагмама, сложеницама и сл., претставља падеж. Али то уопште није тачно, и падежних односа уопште не може бити много више него што код нас има падежа. Наравно – у оквиру истог падежа (генитива, инструментала) појављују се даље поделе значења; локатив даје велике могућности за спецификацију значења; али све то не треба рачунати у засебне падеже. Неки научници покушали су да даду број могућних падежа и дошли су до цифре 216, мада реализованих падежних значења нема више од 50. Према таквој теорији могло би бити и више падежа.

Сви падежи значе извесне релације, и било је природно да научници вежу те облике за предлоге. Губљење падежних облика тумачи се развитком предлога који постају носиоци падежног значења. Мислим да то није тачно. Мањи је број језика који су развили предлоге: они су врста апстракције. Неки од предлога развили су се на нашем земљишту: *врх, крај, дуж, поред, пут, чело, уочи, надомак, наизмак, потом* (као предлог).

Предлози с именицама значили су испрва неко тицање, на пр. *на крај села*. Именица која је садржала и однос и значење (*крај*) свела се постепено на сам однос. А генитив уз такву именицу, који је значио тицање, задржао се, док је нови предлог почео ближе да га одређује. – Предлози, дакле, могу [се] развијати од именица. У разним језицима се запажа, напр., да се локатив обележава именицом *место*; а може за то да послужи и каква друга пуна реч (глагол, придев).

Предлози не управљају падежима него се само слажу с њима. Они одређују однос, а и ближу спецификацију тих односа. Они су, уствари, прилози по пореклу; и сваки је предлог прошао кроз прилошку службу, па и ови наши нови (*чело, врх*).

Могућност употребе именица за одређивање именица је велика – и ми кроз то долазимо до питања малобројности падежа. Падежа има мало, јер има мало основних падежних значења: генитив је тицање, акузатив, по добром запажању у науци – обухватање итд.

Носилац падежног значења је синтагма. Никакви нарочити предлози и прилози нису потребни да би се исказао однос. Има језика где је напоредност довољна да би се исказао однос зависности, и сви падежни односи се могу на тај начин одредити. Тога има нарочито код придева који постају од именице стављене уз другу именицу (*дуван-кеса* – дативни однос, *паун перо* – генитивни

однос). Једна именица која другу одређује развија зависни однос, и то су исти односи који су и код падежа. Таква је природа сложеница. *Војвода* (који води војнике, ст. „воје”) – акузативни однос; *водоток* (канал) – акуз. однос; *рукотвор* – инстр. однос; *руковат* (руком узето) – инстр. однос. Таквих сложеница има много у разним индоевропским језицима. Ти облици су траг из времена кад није било деklinације, и кад је напоредност била довољна да искаже однос. За нас су ти односи нарочито јасни у немачком језику, где тога има мање него у индоевропском, али је развитак пошао истим правцем.

То исто вреди и за придеве. Наставци придева дошли су само зато да обележе однос; а у њима самима могу се развити сви могући падежни односи: *житни* – богат житом; *златни* – од злата; *западни* – локативни или генитивни однос; *воденични* – дативни; *кућни* – који припада кући; *перни* (буздован) – са перима.

Кад именица одређује именицу, то су обични генитивни или дативни однос; а ако је у питању глаголска основа – однос је најчешће инструментални или акузативни. Саме синтагме су довољне да искажу тај однос, отуд је могућно одсуство морфолошких облика напр. у кинеском језику. Ми долазимо до питања – зашто су уопште потребни падежи? – То је стога што односи нису увек једнодимензионални, једносмислени; шта је *сећи камен*? Потребна је још нека допунска реч која ће објаснити да ли се *сече камен* или се *сече каменом*: то су прилепци аглутинативних језика, знаци флексије индоевропских. Падежи су, дакле, испрва диференцијалне природе, они одвајају један могућан однос од другог. А затим се цело значење синтагме прелије преко падежног облика.

Партикуле које су прирасле да образују падеж могле су бити врло различитог порекла и различитог претходног значења. Система падежа је у самим значењима, а облици, домечи су нешто што само накнадно улази у ту систему. Суплетивизам је најбољи доказ тога: *дете* и *деца* везују се у систему по значењу. – Диференцијалне партикуле су се прошириле и тамо где за њих не постоји потреба, где су односи једнодимензионални. То је већ питање језичког грађења. У том смислу могу се сјединити сви језици света. Историски то је компликовано, али суштински није. Апсолутна потреба смисла је језичко стварање – и то је случај употребе знака у „тродимензионалним” односима код падежа. А протезање знака и на оне случајеве где за то нема потребе – јесте језичко грађење.

Локалистичка теорија, којом се служио и Даничић, данас се појављује опет код Хјелмслева и других структуралиста. Ни та теорија, као ни друга филозофска тумачења у језику, немају својег оправдања.

Проф. Будимир: Ваша теорија је шира од Шпехтове. Шпехт назива показним елементима оне диференцијалне знаке о којима сте ви говорили. У крајњој линији и он је локалиста.

Проф. А. Белић: Ти елементи су врло развијена ствар у језицима.

Проф. Будимир: За Шпехта су то заменице.

Проф. А. Б.: Несумњиво је да има и заменичких партикула. Врло је интересантан развој партикула у ескимском: ту се део неке речи узима као цела реч, који се у облику додатка спаја с основном речју. Аналогију имамо у руском *с* од *государь*. Партикуле постају од пуних речи, и оне дају транспозицију општих значења.

Проф. М. Ђурић: Спољни свет и наш мозак су као два камена који међу све и дају речи као врсту брашна. Свет је индустрија речи и реченица; падежи су израз сложености спољног света. Међутим има различитих свести – за неке је простор а за неке време основна категорија свести. Такве две врсте језика су у највећој контрапозицији. – Мислим да су језици с падежима савршенији од других.

Мирослав Марковић: Шпехтово учење је најближе учењу проф. Белића, али је ово друго обухватније. Ја нарочито истичем идеју о диференцијаторима. Грађење је формална страна у језику: форма се мења, а садржина, тј. број односа, остаје иста. Да ли је тај број константан? По мојем мишљењу он може бити већи, бар испочетка, што је у вези с првобитним отсуством генетичких, тј. општијих појмова. После се тај број смањује, да би касније опет дивергирао. Можда су ипак неки од првобитних односа отпали као ирационални?

Проф. А. Белић: Значај синтагме за падежну систему је питање које се тиче свих језика света. У банту језицима можемо наћи све – и беспадечно и многопадечно стање. Али број могућних односа је ипак константан, а то нема везе с културом народа. Неки примитивни језици имају савршенији начин бројања од нашег. Полинезиски језици разликују посесивни и партитивни генитив. Огледање националног карактера у језику је идеја Хумболта и Грима, која је данас већ одбачена. Што се тиче броја односа, генералних односа нема много. Сви наши предлози се своде на однос тицања, одвајања, правца, заједнице, места. А остварења тих односа може бити безброј. Сасвим је друго питање како се језичка материја може тумачити филозофски или логички. Брендал данас мери те односе на Аристотелов начин: да ли у њима има масе, каквоће итд. Именице које значе само масу треба да су најсавршеније, а има именица које показују и више таквих квалитета. Према њему све врсте речи иду заједно. Таква разматрања се у Данској и другде још навлаче на математику. Али све то није живот језика.

Записничар:
Ирена Грицкат

Записник
са десетог лингвистичког састанка
одржаног 12. IV. 1954 г.

Дневни ред:

1. Проф. Наталија Радошевић: Погрешке репродукције при учењу језика сродних матерњем
2. Дискусија

Проф. Н. Радошевић: У комплексу узрока који воде ка погрешној репродукцији при употреби облика или реченичне конструкције језика сродног матерњем, истичу се унутрашњи однос значења, гласовна слика и интонација од-

говарајућег српског израза; они доводе до низа грешака које су карактеристичне за Србе. Узроци ових грешака крију се и у самим особинама страног језика, које потстичу уопштавање употребе појединих облика. Употреба која нема ослоња у језичком осећању неправилно се проширује. У томе се испољава тежња говорног лица да се изражава на начин који за њега није уобичајен, а с друге стране имамо наметање калуца српског израза које се тешко сузбија, због сплета погрешних асоцијација.

Конкретно је ова појава уочена код учења руског језика. Руске конструкције са *есть* и *нет* у значењу „има” и „нема” потстичу неправилну употребу речи *нет* и свезе *если*. Реч *нет* у реченицама типа *Нет собака, а волк* (Не собака, а волк), „није пас него вук”, *Нет чёрная* (*нет, не чёрная*), „није црна” – добива функцију српског „није”. Свеза *если* добива употребу погрешно уопштеног почетка руске упитне реченице; по интонацији она одговара српским изразима *је ли, јеси ли*, употребљеним као део реченице. Подударане значења српских заменица *ко* и *какав* у функцији неодређених заменица са значењем руских заменица *кто-нибудь* и *какой-нибудь* проузрокује, заједно са другим чиниоцима, потискивање ових заменица облицима *кто* и *какой*. Подела српских заменичких облика у два система (дужи облици и енклитике) смета у дативу једине заменице за 1 лице употреби руског једносложног облика *мне*, који се замењује двосложним обликом *меня*: *Дайте меня* (место: *дайте мне*) и сл.

Проф. А. Белић: Ово је предавање имало за тему проблем билингвизма, и зато је било за нас овде интересантно по својој новини.

Ирена Грицкат: Разлози погрешних репродукција које је изнела другарица Радошевић врло су интересантни. Чини ми се да постоји још један разлог на који није довољно скренута пажња. Зашто се, напр., уместо *не* каже *нет* при преводу српске речи *није*? То долази отуд што постоји једно поље употребе на коме се *није* одиста мора превести са *нет* (*Je ли дошао?* – *Није*: *Он пришел?* – *Нет*) Исто тако има ситуација када *если* претставља тачан превод *да ли*, и, разуме се, *кто* значи тачно *ко* итд. Из таквих случајева шири се исти начин превођења и на друге случајеве, за које говорник не зна да у њима више нема те еквиваленције. Тражење разлога за нетачно превођење у мелодији реченице, у једночланости одн. двочланости израза, по мом мишљењу је исправно. Одиста се стварају овакви односи: *добры* : *добрые* = *наши* : *х*, и отуд настаје *х* = „нашие”.

Проф. И. Мамузић: Пошто се говорило о *није* и *нет*, да ли је руски правилно да се каже *мин нет*?

Н. Р.: То је правилно, можда помало почетак жаргона.

Проф. Р. де Бреј: Ја бих могао нешто да кажем о типовима грешака које чине Енглези учећи руски. И Енглези употребљавају *нашие* и *вашие*; они граде тип реченица „Ты не написала хорошо”; јавља се и *если* у значењу *да ли*. Грешке које се тичу репродукције падежних односа, а које су овде биле спомињане, тамо се не срећу, пошто Енглези немају падеже у својој језичкој свести. Они мешају *кто-то* и *кто-нибудь*, јер у енглеском језику нема те диференцијације. – Мислим да за Русе који уче српски претставља тешкоћу футур са *ћу*, нарочито због тога што постоје навике да се у футуру не употребљава помоћни глагол.

Проф. П. Ђорђевић: Овде се први пут говори о билингвизму. Професор Кошутећ је оставио огроман материјал у вези с тим питањем, јер је био велики познавалац српског и руског језика. Он је чак обележавао ускличником све оно што може бити погрешно преведено и научено.

Н. Р.: У време када је радио проф. Кошутећ нису још била научно актуелна питања која сам ја овде обрадила. Тада је учење било механичког типа, а тек после ослобођења су се појавиле нове тенденције. Међутим и у типовима грешака појављују се новине: преводјење *је ли са ели* је такорећи једна нова, масовна грешка. Најчешћа од свих је, вероватно, конструкција „Нет собака, а волк” код наших почетника.

Проф. А. Белић: Проучавање грешака при учењу страних језика је врло важна ствар, и постаје чак и предмет научних студија. У питању није само утицај система матерњег језика, већ и многи други чиниоци. Ако хоћемо целу проблематику поставити на озбиљну базу, треба проучавати сам процес учења. Јер није све само утицај системе: наша деца, напр. замењују руско *ч* са *ч* а не са *ћ*, иако је руско *ч* ближе нашем *ћ*. Деца се ослањају на написани текст. Код речи *ели* настаје уопштавање случајева где је та реч упитна, са семантиком претпоставке (А ели он придёт?. „Дајте мене” је утицај оних наших говора где се каже „дајте мене”. Добро би било систематизирати све ово матодолошки и вршити испитивања, јер код нас има много деце која би желела да уче руски. Зато су професори руског језика дужни да раде на студијама те врсте.

У Америци је израђен албум најчешће употребљаваних речи у руском језику, за наставнике руског језика по колеџима. Они су узели руску књижевност последњих сто година и извршили статистику. На тај начин је скупљено 5.500 речи, заиста најчешћих. То је затим извршено и на пољу морфологије: у предговору Џеферсон каже: од свих падежа номинатив претставља толико и толико процената случајева, генитив толико итд. Ово је један начин да се при учењу скрене пажња на оно што је најбитније.

Несумњиво је да има и прожимања система, у разним правцима. Има и просто утицаја читања, недовољног слушања, визуелне слике написаног текста.

Требало би покупити од наставника руског језика податке о грешкама: треба видети које се грешке губе из разреда у разред, и на који начин.

Такође би било интересантно видети грешке Руса у српском језику. Знамо, напр., за футур који се употребљава место предбудућег времена: „Ако ћу моћи, ја ћу доћи”. Руси не употребљавају наративни перфективни презент. Неке грешке постају стереотипне, настаје читава граматика грешака. Неправилна уопштавања нису само утицаји матерњег језика, већ активно, свесно стварање, и то стварање погрешнога. Разлози су углавном врло различити – од незнања до врло сложених процеса. Мислим да је најчешћи узрок – утицај писане речи. Ако грешка постане масовна, онда постоје неки психолошки разлози.

Проф. Н. Р.: Међутим они који уче обично су убеђени да говоре тачно. – Мене интересује да ли би ова проблематика била применљива и на проучавање славеносерпског језика.

Проф. А. Белић: Може се узети, напр., језик Саве Текелије и проучити у том смислу. У писму упућеном Матици Српској види се његов труд да се изражава тим специјалним језиком.

Записничар:
И. Грицкат

Записник
са једанаестог лингвистичког састанка
одржаног 13. IV. 1956 г.

Дневни ред:

1. Д-р Јован Радуловић: Погледи Љубомира Недића на наш књижевни језик и правопис
2. Дискусија

Д-р Ј. Радуловић: Предавач је своја излагања засновао не само на Недићевим објављеним чланцима о језику и правопису него и на једном дужем необјављеном чланку. Из тих излагања види се Недићево широко интересовање за наш књижевни језик, његов стил и правопис. У области правописа он се интересовао за сва питања, од великих и малих слова до интерпункције. Иако немачки ђак, он је био за логичку интерпункцију. У транскрибовању туђих речи његово се гледиште готово сасвим поклапа са нашим данашњим. У одвојеном и састављеном писању речи Недић није нарочито напредан; његов је принцип: две речи спајају се у једну онда када је процес спајања потпуно довршен не само у нашој свести него и иначе.

У својим разматрањима о језику Недић сматра асоцијације главним проузроковачем свих промена у значењу речи.

У погледу стила он види јак утицај француског на српски. Међутим, ипак је француски благотворно утицао на српски, а то се најбоље види по Скерлићевом стилу. Недићева тежња за чувањем и неговањем српског стила поучна је за оно време пре шездесет година.

Иако је водио борбу против неких ондашњих филолога и филолошке књижевне критике, Недић је био вољан да са разборитим и приступачним филолозима који допуштају и књижевницима да расправљају о језику, разговара о језику и његовим реформама. По његовом гледишту, језик као културна тековина није индивидуална ствар, већ добро заједнице, народа, па затим просвећених људи а међу њима на првом месту књижевника и језичара.

Скерлић је неправедно назвао Недића „интелигентним дилетантом”. Заборавио је да му спомене заслуге на унапређивању нашег књижевног језика, а сам се наслањао на Недића као стилисту и једног од оснивача београдског стила.

Проф. А. Белић: Мислио сам да ће овде бити говора о језику Недићеву, међутим референт је изнео Недићеве мисли о језику, које су, уосталом, биле мање његове сопствене мисли, а више идеје оног времена уопште. За нас у оно вре-

ме Недић је био мало анахроничан испитивач језичких појава, а предлагао је и писао „у век”. Цео његов начин мишљења био је мало ретроградан, док је у овом реферату приказан као прогресиван. Недић је био Вунтов ђак: под тим утицајем он се бавио проблемима асоцијација. Те идеје су у оно време биле већ одбачене.

Недић је доказивао да исте речи у различитим језицима имају различита значења. У науци о језику целокупна вредност речи се зове *valeur* – и она чини највише тешкоћа у превођењу. У сваком случају Недић је био један од наших научника на плану језичких питања. Он је познавао те проблеме као човек који је читао о њима али их није проучавао; тако да она реч Скерлићева о Недићевом дилетантзму, иако тешка, донекле је и тачна. Недић је имао и добрих схема, иако без фантазије; припадао је београдском стилу, одликовао се прецизношћу, симетричношћу реченице, али му је стил био сув. Београдски стил је иначе привлачан, саграђен је на бази народног језика који се већ употребљава као књижевни. У Београду се наш књижевни језик развијао сасвим слободно на народној основи, и њега су прихватили писци који су долазили из разних крајева.

Проф. Ибровац: Било је врло занимљиво чути мисли Недићеве о језику, али би згодно било, као допуну, сазнати и о самом његовом језику и стилу. Али о томе би могао да реферише и неко други. Недић је значајан по томе што је не само теориски предлагао већ и практично спроводио своје идеје. Ја сам негде већ спомињао да су Недић и Богдан Поповић увели у наш књижевни језик много новина.

Проф. А. Белић: Ја сам поредио језик Богдана Поповића са вештачким гајењем цвећа. Он је увек одабирао речи. С друге стране, Слободан Јовановић се може поредити, у погледу језика, с пољским цвећем. За Скерлића се може рећи да је имао огроман ритам у језику; било је то као ваљак који је за собом остављао читав ћилим. Поредио сам га са Мусоргским у руској музици. А Недић је био логичар без духа и полета. Као што је и референт напоменуо, он је умео само да начне, покренуо је масу питања, и по томе је био интересантна појава.

Проф. Ибровац: У француском језику постоје неки афинитети који омогућују лако калемљење његових особина на српскохрватски. Зато су његови утицаји, који не сатиру дух нашег језика, били више од користи него од штете по нас. Богдан Поповић је замерао онима који су испољавали те утицаје, међутим извесне обрте можемо примити.

Проф. Белић: Тога је било још од педесетих година, код Вл. Јовановића, Светозара Марковића и других.

Проф. Ибровац: Уствари, од првих „паризлија”. Тај француски утицај је био нарочито користан као реакција на немачки утицај. Немачког утицаја има данас много у руској журналистици – то је тешка, гломазна реченица.

Проф. Белић: Било би интересантно испитати и хронолошки те утицаје. Што се Недића тиче, он је познавао и Вунта и Паула, али су његове идеје биле „непрокуване”.

Проф. Ибровац: Недић је имао и здравог духа. Он је правио предлоге како да се помогне нејакој српској књижевности.

Проф. Н. Половина: Како се може објаснити то што је Маретић одбацио Скерлићев језик за израду речника?

Проф. Белић: Маретић је видео само рђаве стране Скерлићева језика – што уствари претставља мањи део. Скерлић је називао Маретића сколастичаром.

Проф. Б. Ковачевић: Недић је као мислилац био доста слаб, и многи његови судови су неодрживи. Међутим по темпераменту он је такав да постаје учитељ народног стила. Он је имао духа, писао је духовите козерије и врло добре у стилском погледу књижевне есеје. Стил Богдана Поповића је доиста мало извештачен, претенциозан; он се не може одржати, пошто није спонтан и притом се не ослања на народни језик. С друге стране, језик, Павла Маринковића (о Проти Матеји) такав је да може да уђе у сваку теорију књижевности. Од осамдесетих година код нас је почела да се изграђује линија природног али и високо изграђеног стила. У томе је имао удела и Недић. Што се тиче његових идеја, он је умео паметно да брани не баш много мудре мисли.

Проф. Ибровац: Што се тиче логичке интерпункције, она нам је дошла још од Вука и Даничића.

Проф. А. Белић: Вук је употребио логичку интерпункцију само у преводу Новог Завета. Не зна се да ли је она била његова или Даничићева, пошто је у то време Даничић био његов секретар.

Проф. Половина: Има ли изгледа да Хрвати прихвате логичку интерпункцију?

Проф. Белић: Видећемо до краја дискусије шта ће бити.

Записничари:

Берислав Николић

Петар Сладојевић

Записник

са дванаестог лингвистичког састанка

одржаног 5. IV. 1957 г.

Дневни ред:

1. Проф. М. Стевановић: О аористу
2. Дискусија.

Проф. М. Стевановић: О аористу је досада писано доста. Један чланак, који је изишао у најновије време – чланак Петра Сладојевића – такође третира тај проблем. Сладојевић тврди да се његови погледи разликују од погледа Стојићевића и Вуковића (у критици на Стојићевића), али су погледи те тројице уствари слични.

Мислим да њихов начин одређивања индикатива, релатива и модуса није сасвим исправан. Ја сам дао свој суд о Стојићевићу, а сад ћу дати о Сладојевићу.

Сладојевић истиче у аористу значење доживљености, али не и скоре прошлости. Биће у праву проф. Белић који указује на значење скорог извршења радње. Већ је и Мусић говорио о томе да је радња аористова „сада” извршена, а

то се види и из тога што је аорист наследио стари имперфект. И други су долазили до истих закључака. Та тврђења се могу доказати и на примерима Стј. М. Љубише, којима се служио и Сладојевић. У индикативу је аорист увек такав (наводи примере), а уколико има случајева да аорист значи удаљенију прошлост, то је релативска употреба. Примери значе да се радња одиграла у садашњем отсеку времена (можда и не непосредно пред тренутком говора). Притом треба добро разликовати шта је индикатив: чим постоји прилог којим се одређује време радње, то је већ релатив.

Вуковић, говорећи о Стојићевићу, на једном месту прихвата познато схватање индикатива и релатива, али када је реч о аористу, он се служи другим мерилима; за категорију индикатива и релатива каже да је то неразрађена област. – Извесне примере, протумачене код Вуковића као индикатив уствари треба схватити као релатив.

Проблем „доживљености” данас се много истиче. Не може се рећи да је свака радња изречена аористом – доживљена радња. Аористом се постиже стилски ефекат – већа живост излагања, али „доживљеност” није увек говорникова: она може бити и саговорникова. Међутим има случајева кад ни један ни други нису доживели радњу, исказану аористом.

Релативни аорист је много чешћи од индикативног и његова је употреба друкчија. Сем тога говор писца и говор личности у делу не треба одвајати, као што је нагласио проф. А. Белић у свом чланку у Јужнословенском филологу бр. VI. Ту одиста нема синтаксичке разлике. Али време саопштавања пишевог је друго него време о коме се говори.

Проф. А. Белић: Проф. Стевановић хоће да покаже да ранија тврђења о аористу стоје и даље. У расправи Петра Сладојевића не оспорава се значење скоре прошлости, али се доказује: 1.) значење доживљености; 2.) значење даље прошлости и у индикативу. Појавио се спор о томе да ли су примери, наведени у чланку, индикативни или релативни. Ја се лично нисам слагао са идејама писца овог чланка, али сам га пустио у штампу да би дошло до корисне дискусије, нарочито о проблему доживљенога и недоживљенога. Стојићевић је о томе говорио такође, наводећи примере индикативног имперфекта, али су његови примери уствари сви релативски.

Проф. Стевановић: Има и казивања недоживљене радње имперфектом.

Сладојевић: Трудио сам се да дам дефиниције оних случајева, где сам сматрао да у питању није релатив. То су случајеви када је време радње јасно одређено. А у релативу се граматичка времена своде на значење свога лица, основе – а не самог времена.

Проф. Белић: Да ли је експлицитност прошлости довољно мерило за утврђивање индикатива?

Сладојевић: Све што се према моменту говора одмери као прошлост самим обликом – то је индикативна прошлост.

Проф. Белић: Релативност не мора бити директно исказани речима, али она може постојати у осећању писца; може се причати о догађајима, везаним за неки прошли период.

Проф. Стевановић: Релатив је – релативно одређивање времена; а ако је одмеравање времена догађаја према садашњости – то је индикатив. Релатив није безвременски облик. И у њему је временска одређеност, само не према тренутку говора. А са временским релативом не треба мешати модус.

Проф. Белић: У Сладојевићевом излагању меша се појам непосредне прошлости и одмеравања према моменту говора. И непосредна прошлост може бити одмерена према неком другом тренутку. А доживљеност је уствари један семантичко-стилски појам: већ га је и Делбрик употребљавао, а сад нарочито говоре о њему Бугари. Шта он значи граматички? У немачком језику се, напр., несигурност износи конјунктивом. Код нас такви појмови немају обличког оформљења.

Проф. Стевановић: Такве семантике има код писаца нарочито много. Али је битно да се мисли на одређено време збивања.

Проф. А. Белић: А то код нас није постало граматичка категорија. Али има нешто друго. У индикативном имперфекту се одиста говори о нечем што се доживело – насупрот перфекту који претставља апстракцију прошлог времена – због тога што се тиме исказује ефективно трајање радње, а то се и поклапа са доживљеношћу. Имперфект је уствари истицање стварног трајања радње. Наш имперфект није исти као и стари имперфект (јер тај живи данас у аористу трајних глагола и значи „довођење радње до садашњости”, па је Љ. Стојановић чак мислио да је то садашњост); наш садашњи имперфекат је појачан још једним гласом *a*, за истицање трајања. То је нека врста „учесталости” трајне радње, али се такво значење одмах претвара у појачано трајање. – Код аориста само *може* бити семантике доживљености, али она нимало није *обавезна*.

Сладојевић: Слажем се да је доживљеност стилска категорија, али тога има у самом значењу облика.

Проф. Белић: Целокупни значај индикатива и релатива још и није објашњен. Индикатив је узак, релатив врло широк. А у језичком осећању многе се ствари саме по себи подразумевају, тако и доживљеност, која претставља само један варијетет међу значењима.

Сладојевић: Ја не мешам категорију доживљености и недоживљености са индикативом и релативом. Мислим да се аорист ипак не може употребити за исказивање неког догађаја који на неки начин није асимилиран у говорничковој претстави.

Проф. Стевановић: Када се имперфекат губи па се замењује прошлим временом и неким прилошким изразима, не додаје се то да је радња доживљена, већ да се одиграла тада и тада.

Сладојевић: Појам доживљености је шири од појма виђења или преживљавања радње. Доживљеност је и то кад видимо резултат неке радње.

Проф. Московљевић: Пошто је теже пратити реферате који се читају, требало би да референти износе што више примера са аргументацијом. У овој дискусији ја понегде нисам видео разлику између индикатива и релатива. Мени су неки примери, за које је проф. Стевановић изнео да су релативски, изгледали као врло живо дочаравање радње.

Проф. Белић: По самој сфери причања се осећа да ли је оно у индикативу или у релативу.

Проф. Стевановић: Осећа се да је причање нечим пребачено у друго време. Релатив је неоријентисање према садашњости.

Сладојевић: Што се тиче замењивања аориста и имперфекта перфектом, примећује се да се при тој замени губи оно што је у тим временима специфично: доживљеност и ограниченост одн. неограниченост радње. То бива како у индикативу, тако и у релативу. (Даје примере). О релативу и индикативу би требало још говорити у науци.

М. Станић: У језику се често јавља претварање индикатива у релатив, у току казивања. (Примери).

Проф. Белић: Питање је шта уопште значе прилози који се додају уз разна граматичка времена. Да ли они одређују временски отсек радње или сâмо граматичко време? Да ли увек мењају карактер времена? И старословенски текстови би могли много да пруже у проучавању тих питања, али о томе најчешће дају мишљења научници у чијем језичком осећању нема аориста и имперфекта. Сем тога, старословенски текстови понекад су зависни од грчких; иначе пружају доста верну слику прасловенских прилика.

Записничар:
Ирена Грицкат

Записник
са тринаестог лингвистичког састанка
одржаног 12. V. 1958 г.

Дневни ред:

1. Митар Пешикан: О питању одраза грчког језичког осећања на композицију глагољице и глагољских слова
2. Дискусија

М. Пешикан: Главне идеје до којих се дошло испитивањем овог проблема су следеће:

1. Састављач глагољице изражавао је фонетску сродност гласова графичком сличношћу слова само код специфично словенских фонема.

2. Са изузетком знакова за *и*, грчки део глагољице не показује распоред (груписање) слова према фонетском критеријуму. Код специфично словенских гласова овог груписања несумњиво има у извесној мери, а могуће је да су њим обухваћени на одређени начин сви словенски гласови.

3. И једна и друга тенденција своде се на исто: у композицији грчког дела азбуке преовлађивао је фонолошки критеријум, а у словенском делу долази до јаког изражаја фонетски критеријум.

4. По свој прилици ова фонетска опажања нису резултат неке апстрактне фонетске анализе. Она су свакако акустичке природе, и остају у границама у којима их је могло сугерирати грчко фонолошко осећање.

Овим се никако не оспорава Константиново добро познавање словенског језика. Већ сам графички систем показује да је Константин нашао начин да изрази све битне односе у словенској гласовној системи. Ипак начин на који је он то постигао упућује на закључак да је његово основно фонолошко осећање имало више грчки него словенски карактер.

Проф. А. Белић: Рад показује да је референт лепо ушао у проблеме и покушао да их реши. Говорећи о *ř*, л, н, он сматра да су то потпуно засебне фонеме. Познато је да су л и н одиста засебне фонеме, али је то теже тврдити и за *ř*. Константин је уочио разлику, али је то ипак само модификација исте фонеме, док су л и н највероватније засебни гласови. Али је можда Константин и њих изговарао као модификовано л и н (као што данас странци *љ* и *њ* изговарају као *лј*, *нј* или *сл.*), а не као данашње посебно *љ* и *њ*.

Питање је како су у оно време македонски Словени изговарали те сугласнике. У руском је данас л сасвим друкчије од нашег *љ*, а исто тако и н : прво се артикулише *л'*, одн. *н'*, па онда лако *љ* одн. *њ*. Зато се може претпоставити да је и у старословенском то била само модификација, док Пешикан претпоставља да су ти гласови били као данашњи српскохрватски.

Што се тиче гласа „јери”, постоји велика препирка и око старога, а и око данашњег руског изговора тог вокала. За руско *ы* се мислило, – као и за старо, – да је то нека врста дифтонга. Тек када се буде рашчистило ово питање, знаћемо да ли је графика била фонолошка или фонетска.

Не знамо ни праву старословенску вредност назала. Многи језици су их претворили у просте гласове. Али има језика где је извршена дисназализација, напр. у македонском.

О изговору старог *ие* и у Дурнововљева хипотези нема много вредности.

Рад је сасвим лепо написан, питање је танано простудирано, и чланак би требало објавити, с извесним резервама.

М. Пешикан: Глас *ř* се не може сматрати засебним фонемом, напр. у Савиној књизи и другде, где се јавља отврдњавање. Али има споменика где није тако. Реконструкција показује разлику између горж (асс. од гора) и горж (праес. од горѣти).

Проф. А. Белић: Састављач азбуке је то осетио као варијанту истог гласа.

М. Пешикан: За осећање неписменог Старословена то су била два гласа.

Проф. А. Белић: Неоспорно, у Константиновој азбуци се запажа језичко осећање странца. Поставља се питање степена познавања словенског језика од стране Константина и Методија. – Ми одвајамо старословенске споменике од свих осталих по томе што баш у њима има највише народног осећања. Они показују бољу синтаксу него ма која од осталих старих словенских књижевности.

Проф. М. Стевановић: Целокупно излагање било је врло стручно. Међутим, ја нисам сасвим сигуран у оно што истиче као закључак – да је Константиново фонолошко осећање било више грчко него словенско. При стварању нове азбуке Константин је морао да се ослони на неку од постојећих – он се ослонио на грчку азбуку.

Проф. А. Белић: У македонском језику свако старо н прешло је у н, а свако старо л у л (средње). То већ показује да је изговор тих гласова у старословенском био сличан данашњем руском.

М. Пешикан: Старословенски је могао имати три гласа л: обично, л пред палаталним вокалом и л.

Проф. А. Белић: Не знам за умекшаност испред палаталног вокала.

М. Пешикан: Нека средња мекоћа је засведочена и у партиципу грады, где се уместо ы развија неки други предњенепчани глас, уз задржавање претходног д.

Проф. А. Белић: Тај систем није био сасвим као у руском језику; остаје питање да ли су ти гласови били фонеме или само варијанте фонема.

П. Сладојевић: Случај горж : горџ је значајан. Да ли се може претпоставити да се граfiја мешала само ради показивања разлике у значењу?

Проф. А. Белић: Овде је изговор р био свакако друкчији.

П. Сладојевић: Разлика између те две фонеме ипак је била довољна да послужи као диференцијални знак у семантици.

Проф. А. Белић: Пољски и чешки језик дају довољно аргумената да се р и р схвате као две разне фонеме.

М. Пешикан: Код назала ж и њ питање је још сложеније, јер се не зна тачна артикулација њ. Али када у истој позицији долази до семантичког разликовања захваљујући фонетској разлици, у питању су разне фонеме.

Записничар:

И. Грицкат

Зависник

Лингвистичких састава
и

Института за српски језик
Српске академије наука

да је Констатици имао начин да израи све битне односе у словенској гласовној системи. Ипак начин на који је он то посматрао упућује на закључак да је веровно основно фонолошко осећање имало више јуриг него словенски карактер.

Проф. А. Беаит: Пар указује да је референци лево удио у изражавању и означавању да их језик. Товариш о р, л, н, он сматра да су то потпуно засебне фонеме. Пошто је да су л и н суседне фонеме, али је то истражено и за р. Констатици је удио јасније, али је то ипак само модификација неке фонеме, да су л и н највероватније засебни гласови. Али је ипак Констатици и ње изражавао као модификоване л и н (као што знамо савремено љ и њ изражавају као љ', њ' итд сл.), а не као јединствене посредне љ и њ.

Истакнуто је како су у ово време македонски Словени изражавали не сугласнике. У руском је знаме љ сасвим јуригичко од нашег љ, а исто тако и њ: прво се артикулацијом л', орт. н, па онда лаво љ орт. њ. Замисли се може претпоставити да је и у савременом словенском само модификација, да је ипак претпостављена да су то гласови једино као јединствене српско-словенске.

Ипак се ипак гласови „јери“ ипак ипак велика јуригичка и ово савремено, а и ово јединствене руског изражавају ипак вјеројатно. За руско се знало, као и за савремено, - да је то ипак вјеројатно артикулација. Ипак када се јуре јединствене ово ипак знало да је тражила једино фонолошка или фонетика.

Не знамо ипак савременом вјеројатно знало, али једино језици су ипак изражавају у јуригичкој гласовној. Али ипак језици где је изражавају јединствене артикулација, као ипак македонском изражавају савремено љ и њ јуригичкој вјеројатно.